

**Συντακτικό
της νεοελληνικής Γλώσσας
σε 60 απλά μαθήματα με ασκήσεις**

**Κων/νου Αθ. Οικονόμου
Λάρισα 9/2010**

στη Μένη μου

Κεφάλαιο πρώτο

Η πρόταση

Μάθημα 1ο

Η πρόταση (γενικά)-διαχωρισμός τους ως προς το περιεχόμενο

Πρόταση λέγεται μια οργανωμένη ομάδα λέξεων που εκφράζει ένα νόημα κι έχει, συνήθως, σύντομη διατύπωση.

Τα είδη των προτάσεων:

Α΄ Ως προς το περιεχόμενό τους:

1. Προτάσεις κρίσεως.

Είναι οι προτάσεις με τις οποίες ο ομιλητής θέλει να πληροφορήσει, να δηλώσει κάτι, να κρίνει κάτι ή να πει τη γνώμη του. Π.χ. *Σήμερα κάνει πολύ κρύο. Στις ομορφιές σου είσαι σήμερα. Θα τελειώσω τα μαθήματά μου.*

2. Προτάσεις επιθυμίας.

Είναι οι προτάσεις με τις οποίες ο ομιλητής εκφράζει παράκληση, προσταγή, ευχή, κ.α. Γενικά εκφράζει μια επιθυμία του. Π.χ. *Έλα εδώ αμέσως. Θα ήθελα πολύ μια καινούρια τηλεόραση. Προσπάθησε περισσότερο.*

3. Προτάσεις επιφωνηματικές.

Σ' αυτές τις προτάσεις εκφράζουμε έκπληξη ή θαυμασμό και γενικότερα ένα δυνατό συναίσθημα. Όταν οι προτάσεις εκφέρονται με προφορικό λόγο διακρίνονται από τον τόνο της φωνής του ομιλητή, ενώ στο γραπτό ακολουθούνται από θαυμαστικό. Π.χ. *Θα πάμε πάλι στον κινηματογράφο! Αυτό είναι υπέροχο!*

4. Προτάσεις ερωτηματικές.

Μ' αυτές τις προτάσεις διατυπώνουμε μια ερώτηση, για να πληροφορηθούμε κάτι που μας είναι άγνωστο. Στον προφορικό λόγο δίνουμε τόνο στη φωνή μας και στο γραπτό κλείνουμε την πρόταση με ερωτηματικό. Π.χ. *Πού θα πας; Γιατί δεν μου τηλεφώνησες;*

Άσκηση: Χώρισε τις προτάσεις ως προς το περιεχόμενό τους:

Αύριο ξεκινούν τα μαθήματα.

Φώναξε τον αδελφό σου στην παρέα μας.

Αυτό είναι πολύ όμορφο φόρεμα!

Με ποιον μιλούσες;

Επιτέλους ήρθε η άνοιξη!

Τι σκέφτηκες Γιώργο γι' αυτό;

Τρέξτε γρήγορα.

Τρέχεις πολύ πιο γρήγορα από 'μένα

Μάθημα 2ο

Η πρόταση (γενικά) -

Β' διαχωρισμός τους ως προς την ποιότητα

Κάθε πρόταση, είτε κρίσεως είτε επιθυμίας, κ.α., μπορεί να είναι:

1. Καταφατική: δηλαδή το ρήμα της πρότασης να έχει θετική σημασία, να μη συνοδεύεται, δηλαδή, από κάποιο αρνητικό επίρρημα. Π.χ. *Θα αγοράσω ένα αυτοκίνητο. Έλα μαζί μας. Θα πάτε εκδρομή;*

2. Αρνητική ή αποφατική: δηλαδή το ρήμα να συνοδεύεται από άρνηση. Π.χ. *Δεν θα αγοράσω αυτοκίνητο. Μην έλθεις μαζί μας. Δεν θα πάτε εκδρομή;*

Γ' διαχωρισμός των προτάσεων σε σχέση με άλλες ή κύριες και δευτερεύουσες προτάσεις

1. Κύρια ή ανεξάρτητη λέγεται μια πρόταση που μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο. Π.χ. *Ήρθαμε προχθές εδώ. Αύριο θα φύγουμε για το χωριό. Δεν κατάλαβα τίποτε απ' το μάθημα.* Οι κύριες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με συνδέσμους συμπλεκτικούς, αντιθετικούς, κ.α., και η σύνδεση αυτή λέγεται **παρατακτική σύνδεση**. Π.χ. *Ήρθαμε προχθές εδώ και αύριο θα φύγουμε για το χωριό.*

2. Δευτερεύουσα ή εξαρτημένη λέγεται μια πρόταση που δε μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο, αλλά χρησιμεύει στον προσδιορισμό μιας άλλης πρότασης ή ενός όρου μιας πρότασης. Π.χ. *Δεν ήρθε στην εκδρομή γιατί ήταν άρρωστος. Όταν ήμουν παιδί, διασκέδαζα πολύ με τα παραμύθια του παππού μου.* (Υπογραμμισμένες είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις.) Οι εξαρτημένες προτάσεις συνδέονται με την πρόταση που χαρακτηρίζουν με αιτιολογικούς, χρονικούς ή άλλους συνδέσμους, πλην των παρατακτικών, ή με αναφορική αντωνυμία και η σύνδεση αυτή λέγεται **υποτακτική σύνδεση**.

Άσκηση. Να βρεις και να υπογραμμίσεις τις εξαρτημένες προτάσεις: *Φέτος στο σχολείο περνάμε πολύ καλά. Όταν έχουμε Ιστορία, στενοχωριέμαι λίγο, γιατί δυσκολεύομαι να απομνημονεύω τις χρονολογίες. Στο μάθημα της Φυσικής υπάρχει πολύ ενδιαφέρον, επειδή διδασκόμαστε συνήθως με πειράματα τα οποία είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα. Στα Θρησκευτικά συνηθίζουμε να κάνουμε, παράλληλα, μαθήματα Καινής Διαθήκης κάνοντας το μάθημα απολαυστικότερο. Στη Γλώσσα πρέπει να διαβάζουμε Γραμματική και συντακτικό, ώστε να τελειοποιηθούμε στο γραπτό μας λόγο.*

Μάθημα 3ο

Η πρόταση (γενικά) - Διαχωρισμός των προτάσεων ως προς τη δομή τους

1. Προτάσεις απλές και επαυξημένες

Οι προτάσεις ανάλογα με τη δομή τους χωρίζονται σε απλές και επαυξημένες, σύνθετες και ελλειπτικές.

Απλές λέγονται οι προτάσεις που έχουν μόνο τους κύριους όρους, δηλαδή, το Υποκείμενο και το Κατηγορήμα ή Ρήμα και Αντικείμενο. Π.χ.

Τα καφενεία (Υποκείμενο) μοςχοβολούσαν. (Κατηγορήμα)

Τα καφενεία (Υποκείμενο) ήταν ανοιχτά (Κατηγορήμα)

Το χωριό (Υποκείμενο) είχε καφενεία (Κατηγορήμα)

Επαυξημένες λέγονται οι προτάσεις που εκτός από τους κύριους όρους έχουν και άλλους δευτερεύοντες προσδιορισμούς, επιθετικούς, εμπρόθετους, επιρρηματικούς κ.α. Π.χ. *Τα όμορφα, πέτρινα καφενεία του χωριού μοςχοβολούσαν.*

Τα παραδοσιακά καφενεία ήταν ανοιχτά όλη τη μέρα.

Οι υπογραμμισμένες λέξεις είναι τα στοιχεία που κάνουν τις προτάσεις επαυξημένες.

2. Προτάσεις σύνθετες και ελλειπτικές

Σύνθετες λέγονται οι προτάσεις που έχουν περισσότερα από ένα υποκείμενα ή κατηγορούμενα. Π.χ. *Ο Γιώργος, ο Νίκος και η Μαρία είναι στο φροντιστήριο Αγγλικών. Ο κυρ-Βαγγέλης είναι εργατικός, τίμιος και καλόκαρδος.*

Οι υπογραμμισμένοι όροι των προτάσεων καθιστούν αυτές σύνθετες.

Ελλειπτικές λέγονται οι προτάσεις από τις οποίες λείπουν ένας ή περισσότεροι όροι, επειδή εννοούνται εύκολα. Π.χ. “-Γεια σου Γιώργο (ενν. σου εύχομαι να έχεις την υγεία σου). Για πού; (ενν. για πού πηγαίνεις;) -Για την αγορά. (ενν. πηγαίνω στην αγορά.)”

Άσκηση: Να γράψεις από δύο προτάσεις της κάθε κατηγορίας.

.....

.....

.....

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΔΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Ως προς το περιεχόμενο	Ως προς την ποιότητα	Ως προς τη σχέση τους με άλλες	Ως προς τους όρους της
Κρίσεως	Καταφατική	Κύρια ή ανεξάρτητη	Απλή
Επιθυμίας	αρνητική	Δευτερεύουσα ή εξαρτημένη	Σύνθετη
Επιφωνηματική			Επανξιμένη
Ερωτηματική			Ελλειπτική

Μάθημα 4ο

Υποκείμενο, κατηγορημα

Υποκείμενο είναι ο όρος της πρότασης που απαντάει στην ερώτηση ποιος; (ενν. κάνει αυτό που δηλώνει το ρήμα) και μπορεί να είναι ένα ουσιαστικό, π.χ. *Ο καθηγητής μιλάει.*, ένα ουσιαστικοποιημένο επίθετο, π.χ. *Οι νέοι διασκεδάζουν.*, μια αντωνυμία, π.χ. *Εκείνος ήταν ένας παλιός μου φίλος.* Αλλά ακόμα και μια πρόταση μπορεί να γίνει υποκείμενο. Π.χ. *Απαγορεύεται να καπνίζετε.* Το υποκείμενο βρίσκεται πάντα σε Ονομαστική πτώση. Όταν το υποκείμενο είναι πρώτου ή δευτέρου προσώπου η ανίστοιχη προσωπική αντωνυμία παραλείπεται γιατί εννοείται από την κατάληξη του ρήματος. Π.χ. *Τρέχεις πολύ γρήγορα* (ενν. *εσύ*).

Κατηγορημα μιας πρότασης μπορεί 1. Να είναι μόνο ένας ρηματικός τύπος (**κατηγορηματικό ρήμα**). Π.χ. *Ο ήλιος λάμπει.* η 2. Να αποτελείται από έναν τύπο του ρήματος *είμαι* ή άλλου συγγενικού ρήματος και από ένα ουσιαστικό, επίθετο, μετοχή ή αντωνυμία. Π.χ. *Η Νίκη είναι μαθήτρια.* *Ο Βρασίδης θεωρείται εργατικός.* *Η Μαρία είναι κουρασμένη.*

Το όνομα αυτό που με τη μεσολάβηση του ρήματος είμαι δηλώνει μια ιδιότητα του υποκειμένου, λέγεται **κατηγορούμενο**. (π.χ. *μαθήτρια, εργατικός, κουρασμένη*).

Το ρήμα που μεσολαβεί μεταξύ υποκειμένου και κατηγορουμένου λέγεται **συνδετικό ρήμα**. (π.χ. *είναι, θεωρείται, κ.α.*). Τα κυριότερα συνδετικά ρήματα είναι τα εξής: *είμαι, γίνομαι, φαίνομαι, βρίσκομαι, απομένω, γεννιέμαι, ζω, μένω, πεθαίνω, στέκομαι, αποδεικνύομαι, δείχνομαι, λέγομαι, λογαριάζομαι, μοιάζω, φαίνομαι, ονομάζομαι, αναγνωρίζομαι, ανακηρύσσομαι, εκλέγομαι, κληρώνομαι, παρουσιάζομαι, κ.α.*

Σημείωση: Το ρήμα είμαι, αλλά και άλλα που έχουν συγγενική σημασία δεν είναι πάντα συνδετικά, αλλά χρησιμοποιούνται απλώς ως καταγορηματικά ρήματα. Π.χ. *Ο δάσκαλος είναι στην τάξη. Κοντά στη Λάρισα είναι ο Αμπελώνας.* (Εδώ το ρ. *είναι* σημαίνει *υπάρχει, βρίσκεται*.)

Άσκηση: Να φράψεις 3 προτάσεις με συνδετικά ρήματα.

.....

Μάθημα 5ο

Κατηγορούμενο

Ως κατηγορούμενα χρησιμοποιούνται τα επίθετα, τα ουσιαστικά, με άρθρο ή χωρίς άρθρο, αλλά και μετοχές, αντωνυμίες, εμπρόθετοι προσδιορισμοί, αλλά και ολόκληρες προτάσεις, όταν αυτές εκλαμβάνονται ως ουσιαστικά ή επίθετα. Π.χ. *Η γιορτή ήταν διασκεδαστική (επίθετο). Ο Βασίλης είναι δάσκαλος (ουσιαστικό). Ο φίλος μου φαίνεται λυπημένος (μετοχή). Η πόρτα της αυλής είναι από σίδερο (εμπρ. προσδιορισμός). Αυτό γίνεται οτιδήποτε (αντωνυμία). Ο Μιχάλης είναι να τον κλαις (πρόταση).*

Η πτώση του κατηγορουμένου: Κανονικά το κατηγορούμενο μπαίνει στην ίδια πτώση με το υποκείμενο, δηλαδή την ονομαστική. Όμως, όταν το κατηγορούμενο είναι ουσιαστικό, μπορεί να εκφέρεται με γενική πτώση και τότε ονομάζεται **γενική κατηγορηματική** που μπορεί να φανερώνει την **ιδιότητα, την κτήση, το μέτρο, την αξία**, κ.α. Π.χ. *Το τετράδιο είναι της Μαρίας. Τα δέματα είναι των δύο κιλών. Το φαγητό είναι της ώρας. Τα τετράδια είναι των σαράντα λεπτών.*

Άσκηση 1. Μπορείς να γράψεις τι φανερώνουν οι γενικές κατηγορηματικές στα προηγούμενα παραδείγματα;

της Μαρίας

των δύο κιλών

της ώρας

των σαράντα λεπτών

Άσκηση 2. Γράψε από ένα παράδειγμα προτάσεων με γενική κατηγορηματική (ιδιότητας, κτήσης, μέτρου, αξίας).

....

.....

....

....

Μάθημα 6ο

Άλλες περιπτώσεις κατηγορουμένων

1. Επιρρηματικό κατηγορούμενο: μερικές φορές όταν στην πρόταση υπάρχουν ρήματα, όχι συνδετικά, που φανερώνουν κίνηση σχηματίζεται κατηγορούμενο που συνδέεται με το υποκείμενο. Το κατηγορούμενο αυτό εκφράζει επιρρηματική σχέση και λέγεται **επιρρηματικό**. Αυτό εκφέρεται με ονομαστική πτώση, αλλά μπορεί στη θέση του αυτή να μπει χωρίς να αλλάξει το νόημα, το αντίστοιχο παράγωγο επίρρημα.

Π.χ. Το παγώνει περπατά καμαρωτό (καμαρωτα). Το δάκρυ έτρεχε βροχή. Η σημαία κυματίζει περήφανη (περήφανα).

2. Προληπτικό κατηγορούμενο: όταν τα συνδετικά ρήματα φανερώνουν σκοπό ή εξέλιξη, τότε το κατηγορούμενο λέγεται προληπτικό, γιατί το υποκείμενο παίρνει πρόωρα την ιδιότητα του κατηγορουμένου. Π.χ. Η αδελφή μου σπουδάζει δασκάλα. Το σπίτι χτίζεται ψηλό.

Άσκηση: Κύκλωσε τα υποκείμενα των προτάσεων που ακολουθούν και υπογράμμισε τα επιρρηματικά κατηγορούμενα με μπλε μολύβι και τα προληπτικά με κόκκινο:

Ο Κώστας τους υποδέχονταν όρθιος.

Ο λίβας ορμούσε καντός.

Ο καλόγερος προσυχήθηκε γονατιστός.

Ο Γιάννης σπουδάζει χημικός.

Μελίσσι έτρεχε ο κόσμος προς τη συγκέντρωση.

Μάθημα 7ο

Περίοδος και ημιπερίοδος - φράση

Περίοδος είναι ένας λόγος ολοκληρωμένος, που αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις και καταλήγει σε τελεία ή βρίσκεται ανάμεσα σε δυο τελείες. Π.χ. *Διάβαζα ένα βιβλίο και πρίμενα τη Μαρία να έλθει, όταν ξαφνικά χτύπησε το τηλέφωνο.*

Ημιπερίοδος ονομάζεται το τμήμα μιας περιόδου που μπορεί να αποτελείται από μία ή και περισσότερες προτάσεις οι οποίες έχουν νοηματική αυτοτέλεια, αλλά δεν αποδίδουν ολοκληρωμένο νόημα. Στο γραπτό λόγο η ημιπερίοδος βρίσκεται είτε ανάμεσα σε τελεία και άνω τελεία είτε ανάμεσα σε δύο άνω τελείες.

Φράση είναι ένας όρος γενικού περιεχομένου και μπορεί να σημαίνει μια πρόταση, μια περίοδο μια ημιπερίοδο ή απλά ένα σύνολο λέξεων.

Άσκηση: Γράψε δύο περιόδους που η κάθε μια τους να έχει από μια κύρια και μια δευτερεύουσα πρόταση.

.....

.....

Μάθημα 8°

Ονοματικές και ρηματικές φράσεις

Ονοματική λέγεται μια φράση, όταν οι λέξεις που την αποτελούν είναι ονόματα (ουσιαστικά). Π.χ. *Η προσγείωση του αεροπλάνου.*

Ρηματική λέγεται μια φράση, όταν περιλαμβάνει ρήμα. Π.χ. *Το αεροπλάνο θα καθυστερήσει μια ώρα.*

Σε πολλές περιπτώσεις μπορούμε να μετατρέψουμε μια ονοματική φράση σε ρηματική και το αντίστροφο, κάνοντας κάποιο ουσιαστικό ρήμα και στην άλλη περίπτωση το ρήμα ουσιαστικό.

Π.χ. *Θα καθυστερήσει μια ώρα (Ρ.Φρ.) → Καθυστέρηση μιας ώρας (Ον. Φρ.)* *Η προσγείωση του αεροπλάνου → Το αεροπλάνο θα προσγειωθεί.*

Άσκηση: μετέτρεψε τις ονοματικές φράσεις σε ρηματικές και το αντίστροφο.

Ρηματικές φράσεις	Ονοματικές φράσεις
Λύνω τις ασκήσεις.	
	Άναμμα της φωτιάς.
	Ράψιμο του φορέματος.
Ο πολιτικός μιλάει.	
Η Βασιλική τραγουδάει	
	Ζύμωμα του ψωμιού.
Το αηδόνι κελαηδάει.	
	Το σούβλισμα του αρνιού.

Μάθημα 9^ο

Η σύνδεση των προτάσεων

Οι προτάσεις συνδέονται συνήθως μ' αυτές τις μορφές:

α) κύριες+ κύριες

β) κύριες+ δευτερεύουσες (επαυξημένες)

Τρεις είναι οι τρόποι με τους οποίους οι συνδεδεμένες προτάσεις παρουσιάζονται στο λόγο:

Α' Μπαίνουν η μία δίπλα στην άλλη χωρίς σύνδεσμο. Π.χ. *Χόρευαν, πηδούσαν, τάραζαν με τις φωνές τους τον κόσμο.*

Αυτός ο τρόπος λέγεται ασύνδετο σχήμα. Μ' αυτόν τον τρόπο βάζουμε δίπλα δίπλα ομοειδείς προτάσεις.

Β' Όταν συνδέονται με **συνδέσμους παρατακτικούς** (συνήθως το *και*). Μ' αυτό τον τρόπο παρατάσσονται ομοειδείς προτάσεις. Π.χ. *Φύγε και περίμενε με.*

Η σύνδεση αυτή λέγεται παρατακτική σύνδεση.

Γ' Συνδέονται με **υποτακτικούς συνδέσμους** (ότι, όταν, γιατί, κ.α.) Η σύνδεση αυτή λέγεται υποτακτική σύνδεση γιατί μ' αυτή υποτάσσουμε τη δευτερεύουσα πρόταση σε μια άλλη (κύρια ή δευτερεύουσα) πρόταση. Π.χ. *Ο Γιώργος πίστευε ότι υπάρχουν εξωγήινοι.*

Άσκηση: Γράψε σύνολα προτάσεων που να καλύπτουν και τις τρεις κατηγορίες:

Ασύνδετο σχήμα:....

Παρατακτική σύνδεση:....

Υποτακτική σύνδεση:.....

Κεφάλαιο 2ο

Οι όροι των προτάσεων

Μάθημα 10ο

Το ρήμα - Ο διαθέσεις των ρημάτων

Διάθεση του ρήματος λέγεται η ιδιότητά του που δείχνει κάθε φορά τι κάνει, τι παθαίνει ή σε ποια κατάσταση βρίσκεται το υποκείμενο. Οι διαθέσεις του ρήματος είναι τέσσερις:

α' **Ρήματα ενεργητικής διάθεσης:** Είναι εκείνα τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο απλά ενεργεί. Π.χ. *Η Νίκη ντύνει την κούκλα της. Ο ξυλοκόπος έσκισε τα ξύλα. Εργάζεται κάθε δέκα μέρες τη νύχτα.* Βλέποντας το τελευταίο παράδειγμα καταλαβαίνουμε πως δεν πρέπει να συγχέουμε την ενεργητική διάθεση με την ενεργητική φωνή.

β' **Ρήματα μέσης διάθεσης:** Είναι εκείνα τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο ενεργεί και η ενέργεια πηγαίνει στο ίδιο. Π.χ. *Η Γεωργία χτενίζεται. Ο Βασίλης ντύνεται.*

γ' **Ρήματα παθητικής διάθεσης:** είναι αυτά που φανερώνουν πως το υποκείμενο παθαίνει κάτι ή δέχεται μια ενέργεια από κάποιο άλλο πρόσωπο ή πράγμα (το οποίο το ονομάζουμε **ποιητικό αίτιο**). Π.χ. *Ο Κώστας κουρεύεται από τον κουρέα. Ο πάγος έλιωσε από τον ήλιο.*

δ' **Ρήματα ουδέτερης διάθεσης:** Είναι αυτά που φανερώνουν πως το υποκείμενο ούτε ενεργεί, ούτε παθαίνει κάτι, αλλά βρίσκεται σε μια κατάσταση. Π.χ. *Η γάτα κοιμάται. Με τον ερχομό της νύχτας όλοι μας πεινάσαμε.*

Πολλά από τα ρήματα ενεργητικής διάθεσης παίρνουν αντικείμενο και αυτά λέγονται **μεταβατικά**. Αντίθετα τα ενεργητικά ρήματα που δε δέχονται αντικείμενο λέγονται **αμετάβατα**.

Άσκηση: Βρες τα ρήματα του κειμένου και κατάταξέ τα στις κατηγορίες που ακολουθούν:

Οι ταξιδιώτες της ερήμου αρχισαν να διψούν. Είχαν καεί από τον ανυπόφορο ήλιο κι έψαχναν για έναν σκιερό τόπο. Όταν έφτασαν

στα ριζά του βουνού βρήκαν μια σπηλιά. Ο λοχαγός ξεζώστηκε και μας έκανε νόημα να τον ακολουθήσουμε.

Ενεργητικά	Παθητικά	Μέσα	Ουδέτερα
....			

Μάθημα 11ο

Ρήματα μονόπρωτα και δίπρωτα.

Μονόπρωτα λέγονται τα ρήματα που έχουν ένα αντικείμενο ενώ **δίπρωτα** αυτά που έχουν δύο αντικείμενα (συνήθως σε διαφορετικές πτώσεις: Γενική και Αιτιατική).

Α' το αντικείμενο των μονόπτωτων ρημάτων

Παραδείγματα: Ο Νίκος χαϊδεύει τη γάτα.

Ο δάσκαλος διαβάζει ένα βιβλίο.

Έκοψε το λουλούδι.

Με νοιάζει η υγεία μου.

Δε με μέλει.

Όπως βλέπουμε τα περισσότερα μονόπρωτα ρήματα συντάσσονται με αντικείμενο στην Αιτιατική. Το ρήμα *συμφέρει* έχει συχνά αντικείμενο με εμπρόθετο προσδιορισμό. Π.χ. Η συμφωνία αυτή συμφέρει σε σένα.

Β' Σύστοιχο ή εσωτερικό αντικείμενο.

Παραδείγματα: Αυτός ζει καλά τη ζωή του.

Κοιμήθηκε τον ύπνο του δικαίου.

Παίζαμε πολλά παιχνίδια.

Αν το αντικείμενο έχει την ίδια ή συγγενική ρίζα με το ρήμα της ίδιας πρότασης, τότε λέγεται **εσωτερικό ή σύστοιχο** αντικείμενο.

Γ' Το αντικείμενο σε γενική πτώση

Παραδείγματα: *Ο Βασίλης μοιάζει του πατέρα του.*

Του μίλησα.

Μου ξέφυγε η μπάλα.

Λίγα ρήματα συντάσσονται με γενική. Μάλιστα πολλές φορές αντί για γενική πτώση γράφονται στην Αιτιατική μαζί με πρόθεση (σε). Έτσι έχουμε:

Ο Βασίλης μοιάζει, στον πατέρα του. Μίλησα σ' αυτόν.

Μάθημα 12ο

Το αντικείμενο των δίπτωτων ρημάτων

Άμεσο και έμμεσο αντικείμενο

Παραδείγ. : *Η δασκάλα έδωσε της Γεωργίας ένα αυτοκόλλητο.*

Ο καθηγητής εξετάζει τη Μαρία μαθηματικά.

Ο πατέρας διαβάζει της κόρης του ένα βιβλίο

Από τα δύο αντικείμενα των δίπτωτων ρημάτων, το ένα λέγεται άμεσο αντικείμενο, γιατί σ' αυτό πηγαίνει άμεσα η ενέργεια του υποκειμένου, και το άλλο ονομάζεται έμμεσο αντικείμενο, γιατί σ' αυτό πηγαίνει έμμεσα η ενέργεια του υποκειμένου. Το έμμεσο αντικείμενο μπορεί να αντικατασταθεί από εμπρόθετο προσδιορισμό. Π.χ. *στη Γεωργία, στα μαθηματικά, στην κόρη.*

1. Αντικείμενα σε αιτιατική και γενική.

Παραδείγματα: *Κάνεις κακό του εαυτού σου.*

Του ζήτησα βοήθεια.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις άμεσο είναι το αντικείμενο σε πτώση Αιτιατική. Ενώ το έμμεσο είναι σε γενική πτώση.

2. Αντικείμενα στην αιτιατική και τα δύο.

Παραδείγματα: Με ρώτησε κάτι.

Ο γυμναστής διδάσκει το Νίκο πολεμικές τέχνες.

Εδώ συνήθως η αιτιατική που αφορά πρόσωπο είναι το έμμεσο αντικείμενο. Αν συμβεί και τα δυο αντικείμενα να δηλώνουν πράγματα τότε έμμεσο είναι εκείνο που μπορεί να αντικατασταθεί με εμπρόθετο.

3. Με ένα αντικείμενο σε αιτιατική και μια άλλη αιτιατική κατηγορούμενο του αντικειμένου.

Παραδείγματα: Θα ορίσουμε το Βαγγέλη επιμελητή.

Η τάξη έχει εκλέξει το Δημήτρη πρόεδρο.

Παρουσίασαν το Γιώργο ως πολιτικό.

Πολλά ρήματα, όπως τα : αποκαλώ, διορίζω, ονομάζω, θεωρώ, θέλω, κ.α. φαίνονται ότι συντάσσονται με δύο αιτιατικές, ενώ στην πραγματικότητα συντάσσονται με μία που είναι αντικείμενο. Η άλλη αιτιατική είναι κατηγορούμενο του αντικειμένου.

Άσκηση: Βρες και υπογράμμισε τα ρήματα και κύκλωσε τα αντικείμενα τους στο παρακάτω κείμενο. Έπειτα συμπλήρωσε τον πίνακα: “Ταξιδεύαμε με καλό καιρό. Το πλοίο αφού έκανε κύκλους γύρω από τη νησίδα απομακρύνθηκε γρήγορα. Ο καπετάνιος μας μοίρασε χάρτες του αρχιπελάγους. Όταν μεσημέριασε, καθίμασε γύρω από ένα μεγάλο τραπέζι και φάγαμε με πολύ όρεξη το φαγητό μας. Ο μάγειρας κέρασε όλους ένα κομμάτι γλυκό. Στο ραδιόφωνο ακούγαμε ειδήσεις απ’ την πατρίδα.”

ρήματα αμετάβατα	ρήματα μεταβατικά	ρήματα μονόπτωτα
....		

αντικείμενα σε μονοπτ. ρήματα	άμεσα αντικ.	έμμεσα αντικ.
.....		

σύστοιχα αντικείμενα

.....

Μάθημα 13ο

Παθητικά ρήματα Ενεργητική και παθητική σύνταξη.

Α Ποια ρήματα λέγονται παθητικά

Παθητικά λέγονται τα ρήματα που είναι παθητικής διάθεσης και όχι φωνής. Έτσι παθητικά (παθητικής διάθεσης) είναι τα ρήματα:

1. Αυτά που τελειώνουν σε –μαι και σημαίνουν ότι κάτι παθαίνει το υποκείμενο από κάποιον (καταστρέφομαι, ξεριζώνομαι, προδίνομαι, κ.α)

2. Μερικά ρήματα σε-ω, που σημαίνουν ότι κάτι παθαίνει το υποκείμενο από κάποιον. Π.χ. λιώνω, μαυρίζω (απ' τον ήλιο), παθαίνω, κ.α.

3. Κάποιες ρηματικές φράσεις: έχω παρηγοριά (απ' το εγγόνι), γίνομαι δεκτός (από κάποιον), γίνομαι αισθητός, βρίσκω βοήθεια (από κάποιον).

Β Ενεργητική και παθητική σύνταξη-ποιητικό αίτιο

Παραδείγματα: *Ο ήλιος θερμαίνει τη γη.*

Η γη θερμαίνεται από τον ήλιο.

Ο ξυλοκόπος κόβει τον κορμό.

Ο κορμός κόβεται από τον ξυλοκόπο.

Πολλές φορές μπορούμε να εκφράσουμε το ίδιο νόημα με ενεργητική και με παθητική σύνταξη.

Παθητική σύνταξη έχουμε όταν διατυπώνουμε ένα νόημα με ρήμα παθητικής διάθεσης (θερμαίνεται, κόβεται). Ο εμπρόθετος προσδιορισμός (από τον ήλιο, από τον ξυλοκόπο) που συνήθως αποτελείται από την πρόθεση από + αιτιατική του ουσιαστικού, λέγεται ποιητικό αίτιο. Προσοχή! Το από+αιτιατική δεν είναι πάντα ποιητικό αίτιο. Π.χ. Τινάχτηκα από τη θέση μου. Πολλές φορές η παθητική σύνταξη γράφεται με ρηματικά επίθετα σε -τος και το ποιητικό αίτιο με την πρόθεση σε. Π.χ. Ενεργητική σύνταξη: Όλοι σέβονται αυτόν. Παθητική σύνταξη: Σεβαστός σε όλους.

Άσκηση: Μετατροπή ενεργητικής σύνταξης σε παθητική κι αντίστροφα (κυκλώνω το ποιητικό αίτιο):

Ενεργητική σύνταξη	Παθητική σύνταξη
Η Μαρία γράφει γράμμα.	
	Το γραπτό διορθώθηκε από τη δασκάλα.
Η γιαγιά πλέκει μία μπλούζα.	
	Η μάχη του Μαραθώνα κερδήθηκε απ' τους Έλληνες.
Η σκληρή δουλειά με εξάντλησε	

Μάθημα 14ο

Απρόσωπα ρήματα

Παραδείγματα: Πρέπει να ακούς τους γονείς σου.

Δεν πρόκειται να ασχοληθώ ξανά με ποδόσφαιρο.

Φαίνεται πως δεν θα 'ρθει ξανά.

Απρόσωπα λέγονται τα ρήματα που δεν έχουν υποκείμενο πρόσωπο ή πράγμα και συνηθίζονται στο γ' ενικό πρόσωπο.

Υποκείμενο των απρόσωπων ρημάτων είναι συνήθως μια ολόκληρη δευτερεύουσα πρόταση. (π.χ. *Να ακούς τους γονείς σου, να ασχοληθώ ξανά με το ποδόσφαιρο, πως δε θα 'ρθει, κ.α.*)

Κάποιες φορές τα απρόσωπα ρήματα τα χρησιμοποιούμε σαν προσωπικά. Π.χ. *Ξημέρωσε ο Θεός μια νέα μέρα.*

Άσκηση: Βρες και υπογράμμισε τα απρόσωπα, και μόνο, ρήματα. Στη συνέχεια να βρεις τα υποκείμενά τους:

“Το κόκκινο πουκάμισο ταιριάζει με αυτή τη φούστα.

Δεν ταιριάζει να κάνουμε τέτοια πράγματα.

Πρέπει να σου μιλήσω.

Μου φαίνεται πως δεν μ' ακούς ποτέ σου.

Το φεγγάρι σήμερα φαίνεται ολόλαμπρο.”

Μάθημα 15ο

Τα μέσα ρήματα

Τα μέσα ρήματα ανάλογα με τη σημασία τους χωρίζονται σε τρεις ομάδες:

α' Στα **μέσα αυτοπαθή**, που φανερώνουν ότι η ενέργεια του υποκειμένου πηγαίνει άμεσα στο ίδιο. Π.χ. *Ο Πάνος ντύνεται.* (ενν. ο ίδιος ο Πάνος ντύνει τον εαυτό του.) και

β' Στα **μέσα πλάγια**, που φανερώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί για τον εαυτό του έμμεσα, δηλαδή με τη βοήθεια ενός άλλου. Π. χ. *Ο φίλος μου κουρεύεται στο κουρείο* (ενν. Ότι ο φίλος μου βάζει τον κουρέα να τον κουρέψει).

γ' Στα **μέσα αλληλοπαθή**, που φανερώνουν την όμοια ενέργεια δύο ή περισσότερων υποκειμένων, η οποία πηγαίνει από το ένα στο άλλο. Π.χ. Τα αδέλφια αγαπιούνται.

Μέσα ρήματα είναι: α' από αυτά που τελειώνουν σε -μαι: ντύνομαι, προμηθεύομαι, εφοδιάζομαι, δανείζομαι, κ.α και β' πολλά από αυτά που τελειώνουν σε -ω ανάλογα με τη χρήση τους στο λόγο. Π.χ. *Ράβω το κουστούμι μου στο ράφτη.* (ράβω = μέσο. *Ράβω τις κάλτσες μου.* (ράβω = ενεργητικό).

Άσκηση: Να υπογραμμίσεις τα ρήματα και να τα βάλεις στη στήλη που πρέπει:

“Η Μαρία χτενίζεται πάντα στο κουρείο.

Η Νίκη πλένεται κάθε πρωί.

Οι Μακρυκωσταίοι κι οι Κοντογιώργηδες μισούνται θανάσιμα.

Χτίζω επιτέλους το σπίτι μου.

Ο Νίκος κτίζει έναν τοίχο.”

Μέσα αυτοπαθή	Μέσα πλάγια	Μέσα αλληλοπαθή	Ενεργητικά

Μάθημα 16ο

Οι χρόνοι του ρήματος

Οι χρόνοι του ρήματος χωρίζονται κατά δύο τρόπους. Τη **χρονική βαθμίδα** και το **τρόπο ενέργειας**.

1. Κατά τη χρονική βαθμίδα χωρίζονται σε: **παροντικούς**: ενεστώτας και παρακείμενος, **παρελθοντικούς**: παρατατικός, αόριστος και υπερσυντέλικος και **μελλοντικούς**: στιγμιαίος, εξακολουθητικός και συντελεσμένος μέλλοντας.

2. Κατά τον τρόπο ενέργειας σε:

α' **εξακολουθητικούς**: ενεστώτας, παρατατικός, εξακολουθητικός μέλλοντας. Εδώ η πράξη που περιγράφει το ρήμα παρουσιάζεται σαν κάτι που εξακολουθεί συνεχώς.

β' **συνοπτικούς**: αόριστος και στιγμιαίος μέλλοντας. Εδώ η πράξη που περιγράφει το ρήμα παρουσιάζεται συνοπτικά, δηλαδή σα να έγινε σε μια στιγμή.

γ' **συντελεσμένους**: παρακείμενος, υπερσυντέλικος, συντελεσμένος μέλλοντας. Εδώ η πράξη παρουσιάζεται σαν να έχει ήδη συντελεστεί πριν γίνει κάτι άλλο.

Ο τρόπος και ο χρόνος του ρήματος παρουσιάζεται με τους τρόπους που προαναφέραμε μόνο στην οριστική έγκλιση.

Μάθημα 17ο

Οι παροντικοί χρόνοι

Α' Ο ενεστώτας

Ο ενεστώτας μπορεί να φανερώνει αυτό που γίνεται στο παρόν και βρίσκεται στην εξέλιξή του. Παρουσιάζεται δηλαδή ως

εξακολουθητικός χρόνος. αυτή η εξακολούθηση του ενεστώτα μπορεί να παρουσιάζεται:

α' με συνέχεια και χωρίς διακοπή. Π.χ. *Η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζει*.

β' με επανάληψη ή με διακοπές. Π. χ. *Τα αποδημητικά πουλιά έρχονται την άνοιξη*.

γ' ως γνωμικό ή κάτι με γενικό κύρος, παροιμία κ.α. Τότε ονομάζεται γνωμικός ενεστώτας. Π.χ. *Ένας κούκος δε φέρνει την άνοιξη*.

Ο ενεστώτας χρησιμοποιείται ακόμη

α' αντί για μέλλοντα και δηλώνει κάτι που θα γίνει οπωσδήποτε.

Π.χ. *Αύριο φεύγω*. (αντί: *Αύριο θα φύγω*.)

β' αντί για αόριστο και δίνει μια ζωντάνια στην αφήγηση. Τότε λέγεται ιστορικός ή δραματικός ενεστώτας. Π.χ. *Όταν τον συνάντησα, κάνω πως κοιτάζω αντίπερα για να μην τον μιλήσω*.

γ' αντί για παρατατικό, δίνοντας παρασρτιτικότητα στην αφήγηση. Π.χ. *Στα σκοτεινά την έλουζε, στ'άφεγγα τη χτενίζει*.

δ' αντί για παρακείμενο, για να δηλώσει ότι το αποτέλεσμα της ενέργειας του ρήματος εξακολουθεί να υπάρχει. Π.χ. *Στέκομαι και κοιτάζω αμίλητος*. (αντί: *έχω σταθεί και εξακολουθώ να είμαι όρθιος*.)

Σημείωση: Η οριστική του ενεστώτα μπορεί ακόμη να φανερώνει έναρξη (π.χ. *Έλα περνάει η ώρα*.), βούληση (π.χ. *Θα πάμε εκδρομή, έρχεσαι κι εσύ*;) ή απόπειρα (π.χ. *Μην τον πιστεύεις, σε κοροιδεύει*.)

Β' Ο παρακείμενος

Ο παρακείμενος φανερώνει ότι αυτό που σημαίνει το ρήμα έχει γίνει μεν στο παρελθόν, εξακολουθεί όμως να υπάρχει αποτελειωμένο ή αλλιώς συντελεσμένο στο παρόν. Π.χ. *Το νερό από τη βρύση έχει παγώσει*. (ενν. ότι τα νερά πάγωσαν και τώρα, που γράφονται αυτές οι γραμμές ή κάποιος το λέει προφορικά, στο παρόν δηλαδή, εξακολουθούν να είναι παγωμένα. Συμπέρασμα: Ο παρακείμενος ανήκει στους παρελθοντικούς χρόνους και είναι συντελεσμένος χρόνος.)

Μάθημα 18ο

Οι παρελθοντικοί χρόνοι

Α΄ Ο παρατατικός

Ο παρατατικός φανερώνει πως εκείνο που δηλώνει το ρήμα γινόταν στο παρελθόν εξακολουθητικά, είναι δηλαδή εξακολουθητικός χρόνος. Η εξακολούθηση αυτή μπορεί να παρουσιάζεται με συνέχεια, δηλαδή χωρίς διακοπή (π.χ. *Όλο το βράδυ ονειρευόμουν πως ταξίδευα.*) ή με επανάληψη και με διακοπές (π.χ. *Κάθε πρωί ζυπνούσε στις 6.00 για τη δουλειά του.*).

Σημείωση: Ό,τι είναι ο ενεστώτας για το παρόν είναι ο παρατατικός για το παρελθόν. Έτσι ο παρατατικός μπορεί να φανερώνει **έναρξη** (π.χ. *Νύχτωνε όταν πια φτάσαμε κατάκοποι στο σπίτι.*), **βούληση** (π.χ. *Χτυπούσα τόση ώρα. Γιατί δε μου άνοιγες;*) ή **απόπειρα** (π.χ. *Σαραντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες γεφύρι εθεμέλιωναν στις Άρτας το ποτάμι.*)

Β΄ Ο αόριστος

Ο αόριστος φανερώνει πως αυτό που σημαίνει το ρήμα έγινε στο παρελθόν και παρουσιάζεται συνοπτικά σαν σε μια στιγμή, αδιάφορο αν κράτησε πολύ (π.χ. *Όλη μου τη ζωή την έζησα στην Ελλάδα.*) ή λίγο (π.χ. *Η αλεπού κούνησε απότομα την ουρά της κι εξαφανίστηκε στο μισοσκόταδο.*) γι' αυτό και ανήκει στους συνοπτικούς χρόνους.

Ο αόριστος χρησιμοποιείται ακόμα

1. Αντί για ενεστώτα: τότε φανερώνει κάτι που συνήθως συμβαίνει και ονομάζεται **γνωμικός αόριστος** και παρατηρείται κυρίως σε γνωμικά και παροιμίες. Π.χ. *Σαν ποιο χωράφι σπάρθηκε και δε θα το θερίσουν;*
2. Αντί για μέλλοντα: τότε φανερώνει κάτι που είναι τόσο βέβαιο ώστε να παρουσιάζεται από τον ομιλητή σαν να έγινε κιόλας. Π.χ. *Προχώρα εσύ κι εγώ έφτασα.*

Γ΄ Ο υπερσυντέλικος.

Ο υπερσυντέλικος φανερώνει πως εκείνο που δηλώνει το ρήμα ήταν τελειωμένο πριν από μια χρονική στιγμή του παρελθόντος. Π.χ. *Ο ήλιος είχε ανατείλει, σαν φτάσαμε στην κορφή του βουνού.*

Άσκηση: Να γράψεις από μια πρόταση με ρήμα σε χρόνο παρελθοντικό που να έχουν τις πιο κάτω σημασίες:

παρατατικός που να φανερώνει έναρξη: ...

αόριστος:....

γνωμικός αόριστος:

αόριστος αντί για μέλλοντα: ...

υπερσυντέλικος:

Μάθημα 19ο

Οι μελλοντικοί χρόνοι

Α΄ Ο στιγμιαίος μέλλοντας

Ο στιγμιαίος ή συνοπτικός μέλλοντας φανερώνει πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα θα γίνει στο μέλλον και παρουσιάζεται συνοπτικά, είτε κρατήσει λίγο (π.χ. *Αύριο στις εννιά το πρωί θα συναντήσω το γιατρό μου.*), είτε πολύ (π.χ. *Όλη μου την υπόλοιπη ζωή θα δουλέψω σκληρά για να αποληρώσω τα δάνεια των γονέων μου.*)

Μερικές φορές ο στιγμιαίος μέλλοντας φανερώνει και έντονη προσταγή. Π.χ. *Θα μείνεις εδώ, δε θα το κουνήσεις ρούπι.*

Β΄ Ο εξακολουθητικός μέλλοντας

Ο εξακολουθητικός μέλλοντας φανερώνει κάτι που θα γίνεται στο μέλλον, είτε με διακοπές (π.χ. *Ο Γιώργος υποσχέθηκε στους γονείς του πως πάντα θα διαβάζει τα μαθήματά του.*), είτε χωρίς διακοπές (π.χ. *Θα έρχομαι κάθε πρωί στις οκτώ και θα φεύγω κάθε απόγευμα στις τέσσερις.*)

Γ΄ Ο συντελεσμένος μέλλοντας

Ο συντελεσμένος μέλλοντας φανερώνει πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα θα γίνει πριν από μια στιγμή του μέλλοντος είτε δηλώνεται αυτή (π.χ. *Θα έχω τελειώσει τα μαθηματά μου όταν θα έρθεις.*), είτε όχι (π.χ. *Θα έχω κεράσει εγώ τον καφέ.*)

Μάθημα 20ο

Οι εγκλίσεις και η χρήση τους

Α΄ Η οριστική

Η οριστική φανερώνει το πραγματικό και το βέβαιο. Π.χ. Διαβάζω την εφημερίδα μου. Αυτή η οριστική ονομάζεται απλή. Άλλες φορές η οριστική φανερώνει:

1. Το δυνατό (δυνητική οριστική). Η δυνητική οριστική σχηματίζεται με το μόριο *θα* και την *οριστική του παρατατικού* ή *του υπερσυντέλικου*. Π.χ. Θα έκανα ότι είναι δυνατό για να πετύχω στις εξετάσεις.

2. Το πιθανό (πιθανολογική οριστική). Σχηματίζεται με το μόριο *θα* και την *οριστική* οποιουδήποτε χρόνου. Π.χ. Πού είναι ο Γιώργος; Θα παίζει στην αυλή. ή Δεν μας ακολούθησε γιατί θα κουράστηκε.

3. Ευχή (ευχετική οριστική). Σχηματίζεται με τα επιφωνήματα *άμποτε, μακάρι να, είθε* και *οριστική παρελθοντικού χρόνου*. Π.χ. Μακάρι να μην σ' είχα γνωρίσει ποτέ μου.

4. Παράκληση. Π.χ. Φέρνεις ένα νερό σε παρακαλώ.

Σημειώσεις: 1. Η *οριστική του ενεστώτα* χρησιμοποιείται συχνά *αντί για προστακτική*. Π.χ. Αν τύχει και δεν έχω έρθει ακόμη στο ραντεβού μας, με περιμένεις λίγο, έτσι;

2. Και η *οριστική του παρατατικού* χρησιμοποιείται μερικές φορές *αντί για προστακτική* συνοδευόμενη με το μόριο *να*. Π.χ. Γιώργο! Να πηγαινες μια στιγμή να αγοράσεις μια εφημερίδα. (σε παρακαλώ δηλ. να πηγαίνεις ή πηγαινε.)

3. Η *οριστική του παρατατικού* μαζί με το μόριο *θα* χρησιμοποιείται συχνά *αντί της οριστικής του ενεστώτα*, γαι λόγους ευγενείας ή λεπτότητας. Π.χ. Θα σε συμβούλευα να προσέχεις από δω και πέρα περισσότερο τις παρέες σου. (αντί σε συμβουλεύω).

Άσκηση: Να κατατάξεις τα υπογραμμισμένα ρήματα του κειμένου σε κατηγορίες ανάλογα με τη σημασία της οριστικής:

Πίνεις έναν καφέ κι έρχομαι αμέσως. Εντάξει;

Σηκώνεις σε παρακαλώ το τηλέφωνο;

Δε βλέπω το Γιώργο. Μάλλον δε θα μας ακολούθησε.

Θα ήθελα να σε γνωρίσω καλύτερα.

Τρέχεις πολύ γρήγορα, δε μπορώ να σ' ακολουθήσω.

πραγματικό	δυνατό	παράκληση	πιθανό	αντί προστακτικής

Μάθημα 21ο

Οι εγκλίσεις και η χρήση τους (2ο μέρος)

Α΄ Η υποτακτική

Η υποτακτική μπορεί να φανερώνει:

1. Το ενδεχόμενο, που είναι η πιο κύρια χρήση της. Π.χ. *Αν μπορέσω, θα περάσω απ' το σπίτι σου σήμερα.*
2. Το επιθυμητό. Π.χ. *Ας βγω πρώτα απ' το νοσοκομείο και τα λέμε.*
3. Την προτροπή. Π.χ. *Ας σταθούμε λίγο για να ξεκουραστούμε.*
4. Την παραχώρηση. Π.χ. *Ας έλθεις κι εσύ μαζί μας.*
5. Ευχή. Π.χ. *Ας πας στην ευχή του Θεού.*
6. Το δυνατό. Π.χ. *Τότε έλα να με δεις κι εσύ. (ή μπορείς να με δεις)*
7. Απορία. Π.χ. *Να την πάρω στο τηλέφωνο ή μήπως όχι;*
8. Το πιθανό. Π.χ. *Και να έλθεις και να μην έλθεις το ίδιο μου κάνει.*
9. Προσταγή ή απαγόρευση. Π.χ. *Μη σε ξαναδώ μπροστά μου.*

Η υποτακτική συντάσσεται με τα μόρια *να, ας* και τους συνδέσμους: *αν, σαν, όταν, πριν, πριν να, μόλις, προτού, άμα, να, για να, μη(ν), μήπως*.

Β΄ Η προστακτική

Η **προσταγή** συνήθως είναι η κύρια σημασία της προστακτικής. Π.χ. Ανοίξτε γρήγορα την πόρτα. Όμως, ανάλογα με το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται μπορεί να σημαίνει:

Προτροπή. Π.χ. Έλα κοντά μου, να σε δω καλύτερα.

Απαγόρευση. Π.χ. Μη φωνάζεται δυνατά.

Παράκληση. Π.χ. Συγχώρεσέ με, Παναγιά μου.

Ευχή. Π.χ. Πήγαινε, παιδί μου, στην ευχή του Θεού.

Έντονη ενέργεια. Π.χ. Λέγε, λέγε, πείστηκε ο δάσκαλος και τους πήγε εκδρομή.

Άσκηση: Σχημάτισε προτάσεις με το ρήμα στην προστακτική που να φανερώνουν:

α' προτροπή:...

β' απαγόρευση:...

γ' παράκληση: ...

δ' ευχή: ...

Μάθημα 22ο

Η μετοχή α΄

Μετοχή έχουν:

1. Ο **Ενεστώτας** στην ενεργητική φωνή και σπάνια στην παθητική. Π.χ. *Πέρασε τη ζωή του ταξιδεύοντας.* (Ενεργ. φωνή)
Πήρε τη φωτογραφία με τρεμάμενα χέρια. (Παθ. φωνή – Ενεστ.)
2. Ο **Παρακείμενος** στην παθητική φωνή. Π.χ. *Τα κόκκινα σταφύλια ήταν αραδιασμένα στον πάγκο. Ήταν πολύ λυπημένος από το χαμό του πατέρα του.*

Η μετοχή ονομάστηκε έτσι επειδή μετέχει σε δυο μέρη του λόγου: στο ρήμα και στο επίθετο. Έτσι:

α΄) Σαν επίθετο έχει **αριθμό** και **πτώση** (εκτός των μετοχών σε -οντας).

Β΄) Σαν ρήμα έχει **διάθεση** και **χρόνους** και μπορεί ακόμα να παίρνει **υποκείμενο**, **αντικείμενο** ή και προσδιορισμό. Π.χ. *Πάτησε πρώτος στο κάστρο, κρατώντας στα χέρια του τη σημαία.* (μτχ. =κρατώντας, υποκ. (ενν) =αυτός, αντικ. =τη σημαία, στα χέρια του =εμπρ. προσδ.)

Η μετοχή χρησιμοποιείται: Α΄) **αντί για επίρρημα** και τότε λέγεται **επιρρηματική μετοχή**. Π.χ. *Πέρασε τη ζωή του εργαζόμενος σκληρά.* Β΄) **αντί για επίθετο** και λέγεται **επιθετική μετοχή**. Π.χ. *Πήρε το δώρο με τρεμάμενα χέρια.*

Άσκηση: Να αναγνωρίσεις τη φωνή και το χρόνο των μετοχών των φράσεων, καθώς και το αν είναι επιρρηματικές ή επιθετικές:

“Το πλυμένο πουκάμισο. Ο εργαζόμενος νέος. Πλησιάζοντας στο σπίτι. Είμαι πολύ στενοχωρημένος. Στενοχωρημένος καθώς ήταν δεν κατάλαβε τι του είπα. Η κουρασμένη εργάτρια. Πίναμε απ' το τρεχούμενο νερό.”

πλυμένο: παθητική φωνή, παρακείμενος, επιθετική μετοχή.

...

...

...

...

...

...

Μάθημα 23^ο

Οι μετοχές β' (συνέχεια)

Η ενεργητική μετοχή σε –οντας (ή –ώντας)

Η ενεργητική μετοχή σε –οντας ή –ώντας είναι πάντα επιρρηματική. Σημαίνει κυρίως **τρόπο** και σπανιότερα **χρόνο**, **αιτία**, **υπόθεση** ή **εναντίωση**. Έτσι ανάλογα με τη σημασία της αναλύεται σε αντίστοιχη πρόταση.

Παραδείγματα για κάθε περίπτωση:

α. Έφτασε τρέχοντας. (δηλ. με τρέξιμο) Εδώ ονομάζεται **τροπική μετοχή**.

β. Ξημερώνοντας η μέρα του Πάσχα, αρχίσαμε τις προετοιμασίες για το ψήσιμο του αρνιού. (δηλ. όταν ξημέρωσε) Εδώ η μετοχή ονομάζεται **χρονική**.

γ. Οι Έλληνες μην αντέχοντας τη σκλαβιά ξεσηκώθηκαν. (δηλ. επειδή δεν άντεχαν) **Αιτιολογική μετοχή**.

δ. Αφήνοντας το όπλο στη σκηνή δε θα μπορούσε να αντιδράσει. (δηλ. αν άφηνε) **Υποθετική μετοχή**.

ε. Σαράντα μέρες πολιορκώντας το κάστρο, τίποτα δεν πέτυχαν. (δηλ. αν και το πολιορκούσαν) **Εναντιωματική μετοχή**.

Όταν η μετοχή έχει το ίδιο υποκείμενο με το ρήμα λέγεται **συνημμένη**, πράγμα που συμβαίνει τις πιο πολλές φορές. Όταν όμως έχει δικό της υποκείμενο, τότε λέγεται **απόλυτη**. Π.χ. Ξημερώνοντας Πρωτοχρονιά πήραμε διαταγή να προχωρήσουμε. (Εδώ στο ρήμα πήραμε εννοείται το υποκ. εμείς, ενώ το ξημερώνοντας, δεν έχει υποκείμενο γιατί βγαίνει από απρόσωπο ρήμα. Άρα η μετοχή είναι απόλυτη.)

Άσκηση: Να βρεις από τα 5 προηγούμενα παραδείγματα των προτάσεων (α'-ε') ποιες μετοχές είναι συνημμένες και ποιες απόλυτες.

α' τρέχοντας – συνημμένη

β' ξημερώνοντας -

γ' αντέχοντας -

δ' αφήνοντας -

ε' πολιορκώντας -

Μάθημα 24^ο

Οι μετοχές (συνέχεια) γ'

Η παθητική μετοχή Παρακειμένου

Οι μετοχές του παθητικού παρακειμένου μπορεί να είναι συντακτικά:

1. **Επιθετικός προσδιορισμός.** Π.χ. *Φύσηξε ο παγωμένος βοριάς.*
2. **Κατηγορούμενο:** *Ο κυρ-Νίκος ήταν μεθυσμένος.*
3. **Κατηγορηματικός προσδιορισμός:** *Στάθηκε μπροστά του με τα μάτια χαμηλωμένα.*
4. Μπορεί να έχει θέση **ουσιαστικού:** *Αλίμονο στους νικημένους.*

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι μετοχές λέγονται επιθετικές (εκτός από το παράδειγμα 4.)

Σημείωση: Παθητική μετοχή σχηματίζουν και ρήματα ενεργητικής φωνής που δεν έχουν άλλους τύπους της παθητικής. Π.χ. *Ακουμπώ – ακουμπισμένος, μουδιάζω – μουδιασμένος, θυμώνω – θυμωμένος, σκάω – σκασμένος, κ.α.* Οι μετοχές αυτές συνήθως παρουσιάζουν κάποια φυσική ή ψυχική κατάσταση του υποκειμένου τους.

Άσκηση: Να βρεις και να αναγνωρίσεις συντακτικά τις μετοχές του κειμένου:

Η θάλασσα ήταν ανταριασμένη. Η ανταριασμένη θάλασσα σκέπασε το κουφάρι του βυθισμένου πλοίου. Το κύμα ανταριασμένο, εμπόδιζε το απεγνωσμένο κολύμπι μας. Δεν σκεφτόμασταν τους πεθαμένους, παρά μόνο αν θα 'μασταν κι εμείς το άλλο πρωί χαμένοι.

1.

- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

Μάθημα 25^ο

Οι μετοχές (συνέχεια) δ΄ Η μετοχή του παθητικού Ενεστώτα

Αυτές τελειώνουν σε **-ούμενος, -όμενος ή -άμενος** και χρησιμοποιούνται όπως και οι άλλες παθητικές μετοχές (του Πα-ρακειμένου).

1. Σαν **επιθετικοί προσδιορισμοί**: Π.χ. Το αποφάσισε ο σύλλογος συνεργαζομένων σωματείων.
2. Σαν **κατηγορηματικοί προσδιορισμοί**: Π.χ. Άσπρα μαλλιά, τρεμάμενα τα πόδια.
3. Σαν **κατηγορούμενο**: Π.χ. Όλοι ήταν χαρούμενοι.

Μερικές από τις μετοχές αυτής της κατηγορίας έχουν γίνει **ουσιαστικά**. Π.χ. τα πλεούμενα (πλοία), τα πετούμενα (πούλια), ο εμπορευόμενος (έμπορος), τα μελλούμενα (αυτά που πρόκειται να γίνουν), κ.α.

Άσκηση: σχημάτισε από μία πρόταση με τη μετοχή εργαζόμενος που να καλύπτει κάθε μία από τις τρεις περιπτώσεις (επιθετικός προσδιορισμός, κατηγορηματικός προσδιορισμός και κατηγορούμενο).

- 1.
- 2.
- 3.

Μάθημα 26ο

Τα επίθετα και οι προσδιορισμοί τους

Τα επίθετα στο συντακτικό τα ονομάζουμε **επιθετικούς προσδιορισμούς**, όταν είναι δίπλα σε ουσιαστικό και το χαρακτηρίζουν (π.χ ξύλινο τραπέζι, ψηλός τοίχος κ.λ.π.).

Οι επιθετικοί φανερώνουν 1. ύλη (π.χ ασημένιο πιατο), 2. μέγεθος (ψηλός τοίχος), 3. σχήμα (τετράγωνο τραπέζι), 4. θέση/τόπο (ανατολικό δωμάτιο), 5. χρώμα (κόκκινα τριάνταφυλλα), 6. χρόνο (αυριανή μέρα), 7. ποσό (λίγος κόσμος), 8. κατάσταση (άγριο ζωο, καλός καιρός).

Όταν τα επίθετα προσδιορίζουν ουσιαστικά στην πρόταση χωρίς να είναι δίπλα τους και συνδέονται με ρήμα (συνδετικό), τότε τα επίθετα αυτά είναι **κατηγορούμενα**, π.χ *Το δωμάτιο (Υ) είναι (Συνδ.Ρήμα) φωτεινό (Κ). Ο αδελφός (Υ) σου γίνεται (Συνδ.Ρήμα) ενοχλητικός (Κ).*

Σημ. Κατηγορηματικός προσδιορισμός έχουμε όταν παραλείπεται το συνδετικό ρήμα και το επίθετο ακολουθεί το ουσιαστικό. Πχ. Ο αδελφός σου, ενοχλητικός όπως πάντα, δεν καταλαβαίνει από συμβουλές.

Άσκηση: Σχημάτισε 8 προτάσεις με επιθετικούς προσδιορισμούς με επίθετα που να φανερώνουν ύλη, μέγεθος, σχήμα, θέση, χρώμα, χρόνο, ποσό και κατάσταση.

1. Αγόρασα ένα μεταλλικό βάζο. (ύλη)

2.

.....

.....

Μάθημα 27ο

Οι αντωνυμίες Α΄

Γενικά (προσωπικές - κτητικές - αυτοπαθείς)

Οι αντωνυμίες, όπως ξέρουμε ανήκουν στα κλιτά μέρη του λόγου και μπορούν να λειτουργούν μέσα στην πρόταση όπως τα ονόματα (ουσιαστικά ή επίθετα).

Άλλοτε έχουν θέση **υποκειμένου**. Π.χ. Εσείς θα έλθετε στις 6.00 μ.μ. στο σχολείο.

Άλλοτε θέση **αντικειμένου**. Π.χ. Θέλω να ρωτήσω εσένα για κάτι.

Άλλοτε θέση **κατηγορουμένου**. Π.χ. Ποιος είσαι;

Τέλος συχνά συναντάμε αντωνυμίες ως **επιθετικούς προσδιορισμούς**. Π.χ. Γιατί έχεις τέτοια συμπεριφορά προς τους μεγάλους;

Οι προσωπικές αντωνυμίες

Τις προσωπικές αντωνυμίες τις συναντάμε είτε ως **δυνατούς τύπους** (εγώ, εσένα, κ.α.), είτε ως **αδύνατους τύπους** (με, σε, τους, κ.α.). Τους δυνατούς τύπους τους χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να τονίσουμε κάτι ή να το αντιδιαστείλουμε με κάτι άλλο. Π.χ. Μη μιλάς έτσι σε μένα. Αυτή πήρε το βιβλίο κι όχι εγώ. Οι αδύνατοι τύποι είναι πιο συχνοί στο λόγο και είναι άτονοι συνήθως. Παίρνουν τόνο όταν προηγούνται το ρημάτων και για να μην συγχέονται με τις κτητικές αντωνυμίες που βρίσκονται στην ίδια πρόταση. Π.χ. Η μαμά μου μού έδωσε δύο ευρώ.

Οι κτητικές αντωνυμίες

Οι κτητικές αντωνυμίες είναι δύο ειδών:

α΄ Αυτές που σχηματίζονται με το επίθετο **δικός** και τον αδύνατο τύπο της προσωπικής αντωνυμίας στη γενική (δικός μου, δική μας, δικό σας, δική μας, κ.α.). Τις χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να τονίσουμε σε ποιον ανήκει κάτι. Π.χ. Αυτό το ποδήλατο είναι δικό μου.

β΄ Αυτές που σχηματίζονται μόνο από τη γενική των αδυνάτων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας (μου, σου, του, μας, σας, τους.) Σ' αυτή την περίπτωση η κτητική αντωνυμία χαρακτηρίζεται συντακτικά **γενική κτητική**. Π.χ. Το τετράδιό τους.

Οι αυτοπαθείς αντωνυμίες

Οι αυτοπαθείς αντωνυμίες χρησιμοποιούνται σαν ουσιαστικά και παίρνουν τη θέση αντικειμένου ή ονοματικού προσδιορισμού. Π.χ. *Εσύ κοιτάζεις μόνο τον εαυτό σου.* (αντικ.) *Έχει δημιουργήσει φήμη για τον εαυτό του.* (εμπρόθετος προσδιορισμός αναφοράς) *Είσαι πάντα διαφημιστής του εαυτού σου.* (γενική αντικειμενική).

Σημείωση. Πολύ σπάνια χρησιμοποιούμε το πρώτο πρόσωπο της αυτοπαθούς αντωνυμίας και τότε παίρνει τη θέση υποκειμένου (Π.χ. *Ο εαυτός μου με σταμάτησε και δεν του απάντησα.*) ή κατηγορουμένου (Π.χ. *Είμαι ο εαυτός μου, δεν έχω κανέναν στον κόσμο.*)

Μάθημα 28ο

Οι αντωνυμίες Β΄

Αλληλοπαθείς – οριστικές- δεικτικές – ερωτηματικές

Οι αλληλοπαθείς αντωνυμίες

Οι αλληλοπαθείς αντωνυμίες, που δεν αναφέρονται στη γραμματική, είναι εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ως αντωνυμίες και φανερώνουν είτε **αλληλοπάθεια** είτε **αμοιβαιότητα**. Τέτοιες εκφράσεις είναι: *ο ένας τον άλλο, ο ένας του άλλου, μεταξύ μας*, κ.α. Π.χ. *Αγαπούσε ο ένας τον άλλον* σαν αδέρφια. (αμοιβαιότητα) *Χτυπούσε ο ένας τον άλλο.* (αλληλοπάθεια)

Οι οριστικές αντωνυμίες

Οι οριστικές αντωνυμίες χρησιμοποιούνται κυρίως ως **κατηγορηματικοί προσδιορισμοί** σε έναρθρα ουσιαστικά και προσωπικές αντωνυμίες που είτε φαίνονται στο λόγο είτε εννοούνται. Π.χ. *Ο Νίκος κάνει μόνος του μαθήματα Αγγλικών.* *Ο Βασίλης διδάσκει ο ίδιος Μαθηματικά.* *Μαρία, να μου τα φέρεις η ίδια τα βιβλία* (ενν. η αντωνυμία εσύ). Όμως μερικές

φορές, όταν η οριστική αντωνυμία μεσολαβεί του άρθρου και του ουσιαστικού, τότε έχει τη θέση **επιθετικού προσδιορισμού**. Π.χ. Ο μόνος γιατρός της περιοχής αρρώστησε. Ο ίδιος δάσκαλος μας κάνει μάθημα και φέτος.

Οι δεικτικές αντωνυμίες

Οι δεικτικές αντωνυμίες χωρίζονται συντακτικά σε δύο ομάδες:

1. Σ' αυτές που χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά, μόνες τους, και ως επίθετα μπροστά από έναρθρα ουσιαστικά, κι αυτές είναι: **αυτός, τούτος, εκείνος**. Π.χ. Αυτόν τον κύριο τον γνωρίζεις; (αυτόν = θέση επίθετου) Αυτή είναι η αδελφή μου. Εδώ η δεικτική αντωνυμία είναι μόνη της και επέχει θέση ουσιαστικού.
2. Σ' αυτές που χρησιμοποιούνται μόνο ως επίθετα και συνοδεύουν έναρθρα ουσιαστικά, ή βρίσκονται μεταξύ άρθρου και ουσιαστικού. Αυτές είναι: **τέτοιος και τόσοσ**. Π.χ. Αυτός ο κύριος πρόσφερε τόση βοήθεια στους φτωχούς, που όλοι τον θυμούνται. Ο τόσος καφές βλάπτει.

Μάθημα 29ο

Οι αντωνυμίες Γ΄

Ερωτηματικές - αναφορικές - αόριστες

Οι ερωτηματικές αντωνυμίες

Από τις ερωτηματικές αντωνυμίες άλλη χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό ή επίθετο, όπως η αντωνυμία **ποιος** (π.χ. Ποιος μίλησε; (ως ουσιαστικό) Ποιος άνθρωπος δεν λυπήθηκε στη ζωή αυτή; (ως επίθετο) άλλες μόνο ως επίθετο, όπως η αντωνυμία **πόσος** (π.χ. Πόσα χρήματα θέλεις;) και η αντωνυμία **τι** άλλοτε ως επίθετο (π.χ. Τι λογής χρώμα πήρες;) και άλλοτε ως επίρρημα (Τι έφυγες και δεν περίμενες;).

Οι αόριστες αντωνυμίες

Από τις αόριστες αντωνυμίες μερικές χρησιμοποιούνται μόνο ως ουσιαστικά (**καθένας, καθετί**). Π.χ. Καθένας κάνει ό,τι θέλει. Μερικές χρησιμοποιούνται ως επίθετα (**κάθε, καμπόσος**). π.χ. Κάθε μαθητής είχε και τη δική του γόμα. Οι υπόλοιπες αόριστες αντωνυμίες χρησιμοποιούνται και ως ουσιαστικά και ως επίθετα. Π.χ. Μερικοί ήρθαν στη γιορτή χωρίς δώρο. (ως ουσιαστικό). Μερικοί μαθητές ήταν αδιάβαστοι. (ως επίθετο)

Σημειώσεις: 1. Οι αντωνυμίες **ένας, καθένας** και **κανένας** έχουν μόνο ενικό αριθμό. Ο πληθυντικός τους σχηματίζεται από άλλες αντωνυμίες (κάποιοι, κάτι, κάθε, τίποτε). Π.χ. Μια Κυριακή πήγα εκδρομή. Κάθε Κυριακή πηγαίνω στην εκκλησία. Δεν είδα κανένα στρατιώτη. Είδα κάτι στρατιώτες. κ.α.

2. Η λέξη **ένας** μπορεί να είναι αόριστο άρθρο ή αριθμητικό επίθετο.

3. Η αντωνυμία **κάποιος** μπορεί να έχει και διαφορετική σημασία. Π.χ. Έχει κι ο Γιώργος κάποια περιουσία. (κάποια= όχι μεγάλη αλλά ούτε και μικρή).

Οι αναφορικές αντωνυμίες

Οι αναφορικές αντωνυμίες εισάγουν αναφορικές προτάσεις ή προσδιορίζουν τους όρους τους (ως υποκείμενο, αντικείμενο ή προσδιορισμός).

Όλες οι αναφορικές αντωνυμίες χρησιμοποιούνται είτε ως επίθετα είτε ως ουσιαστικά, εκτός από την αντωνυμία **ο οποίος** που χρησιμοποιείται μόνο ως ουσιαστικό. Μάλιστα αυτή την αντωνυμία τη χρησιμοποιούμε σχετικά σπάνια και μόνο για να

κάνουμε σαφέστερη τη φράση μας. Σε άλλες περιπτώσεις χρησιμοποιούμε την άκλιτη αντωνυμία **που**.

Σημείωση: Οι αντωνυμίες **όποιος, ό,τι** και **όσος** μαζί με το **-δήποτε** γίνονται αοριστολογικές.

Μάθημα 30ο

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί - γενικά

Παραδείγματα με επιρρηματικούς προσδιορισμούς:

1. Ήρθε η θεία απ' το Σικάγο. Επιρ. προσδιορισμός **τόπου**
2. Ο παππούς προχωρούσε τοίχο τοίχο. Επιρ. προσδιορισμός **τρόπου**
3. Παιδιά καθίστε πλάι πλάι. Επιρ. προσδιορισμός **τρόπου**
4. Ο δρόμος περνάει μπροστά από τη θάλασσα. Επιρ. προσδιορισμός **τόπου**
5. Ο πατέρας κοιμάται το μεσημέρι. Αιτιατική του **χρόνου**
6. Ο Κώστας βαδίζει βιαστικά. Επιρ. προσδιορισμός **τρόπου**
7. Ήρθε η Μαρία γελώντας. Επιρ. προσδιορισμός **τρόπου**
8. Στο τεστ έγραψα πολύ καλά. Επιρ. προσδιορισμός **ποσού**
9. Ο Καραγκιόζης πεθαίνει της πείνας. Γενική της **αιτίας**
10. Μάζεψα χρήματα για αγορές. Επιρ. προσδιορισμός **σκοπού**

11. *Ναι, θα σου τηλεφωνήσω.* Επιρ. προσδιορισμός **βεβαίωσης**

12. *Ο Μάριος είναι άσος στο τένις.* Επιρ. προσδιορισμός της **αναφοράς**

Οι προσδιορισμοί που υπογραμμίσαμε δείχνουν μια βασική ιδιότητα που αποδίδεται στο ρήμα ή στο ουσιαστικό (συνήθως) και που χρειάζεται για να συμπληρωθεί η έννοια του και να γίνει πιο συγκεκριμένη. Οι προσδιορισμοί αυτοί μπορεί να είναι: τόπου (1,4), χρόνου (5), τρόπου (2,7,3,6), ποσού (8), αιτίας (9), σκοπού (10), αποτελέσματος, αναφοράς (12), εναντίωσης, βεβαίωσης (11), άρνησης, κ.α. Για το λόγο αυτό οι προσδιορισμοί αυτοί που παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στη μορφή τους, λέγονται γενικά επιρρηματικοί προσδιορισμοί.

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί μπορεί να παρουσιάζονται α' μονολεκτικά (με επίρρημα ή ουσιαστικό σε αιτιατική ή γενική, με επίθετο ή μετοχή) και β') περιφραστικά: με εμπρόθετους προσδιορισμούς, πτώσεις με άρθρα, με επιρρηματικές προτάσεις, κ.α

Άσκηση: Να βρεις και να αναγνωρίσεις συντακτικά τους προσδιορισμούς:

“Και βέβαια θα έρθω μαζί σου. Ο Βασίλης είναι άσος στο ποδόσφαιρο. Συνήθως πάμε εκδρομή το Πάσχα. Φύγαμε από το Βόλο με πλοίο. Πέρασαμε πολύ ωραία. Σκάω της δίψας. Έχω μαζέψει πολλά χρήματα για την αγορά ποδηλάτου.”

βέβαια: επιρρηματικός προσδιορισμός βεβαίωσης.

.....

.....

....

....

....

.....

.....

Μάθημα 31ο

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί 1

α' Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του τόπου

Για να δείξουμε που βρίσκεται αυτό για το οποίο γίνεται λόγος χρησιμοποιούμε λέξεις που φανερώνουν τόπο που λέγονται τοπικοί προσδιορισμοί. Ο τόπος εκφράζεται:

1. Με **τοπικά επιρρήματα** ή επιρρηματικές εκφράσεις του τόπου. Π.χ. *Εγώ μένω εδώ. Από κοντά ο Βόλος φάνηκε ωραιότερος.*

2. Με **εμπρόθετους προσδιορισμούς** χρησιμοποιώντας τις προθέσεις:

Α' **από**: π.χ. *Ξεκίνησα από τη Λάρισα.*

Β' **ίσαμε**: π.χ. *Προχωρήσουν ίσαμε το σπίτι τους.*

Γ' **κατά**: π.χ. *Πάω κατά την πλατεία.*

Δ' **μέχρι**: π.χ. *Πάω μέχρι την πλατεία.*

Ε' **προς**: π.χ. *Μην πας προς τα εκεί.*

Στ' **σε**: π.χ. *Προχώρησα σε άλλο δωμάτιο.*

Ζ' **ως**: π.χ. *Προχώρησα ως το τέλος του διαδρόμου.*

Π.χ. *Πηγαίνω στο σπίτι μου. Τα παιδιά έτρεχαν στην αυλή.*

3. Με **πτωτικούς προσδιορισμούς** συνήθως σε αιτιατική και πιο σπάνια σε γενική. Π.χ. *Πάω σπίτι. Αθήνα, 10 Μαρτίου 2009.*

4. Με **αναφορικές προτάσεις** που φανερώνουν τόπο. Π.χ. *Ψάχνω όπου θέλεις. Όπου και να πας, θα σε βρω.*

Σημείωση 1: Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του τόπου φανερώνουν ακόμα **την προέλευση** (*Ξεκίνησα από τη Λάρισα.*), **τη στάση** (*Μένω στο Βόλο.*), ή **την κατεύθυνση** (*Πηγαίνω προς την Αθήνα.*).

Σημείωση 2. Σε όλες αυτούς τους προσδιορισμούς, όταν κάνουμε συντακτική αναγνώριση, τους ονομάζουμε **εμπρόθετους προσδιορισμούς του τόπου**.

β' Επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου

Ο χρόνος εκφράζεται:

1. Με **χρονικά επιρρήματα** ή επιρρηματικές εκφράσεις που φανερώνουν χρόνο. Π.χ. *Είδα τότε το φίλο μου. Ύστερα από μια ώρα ο αγώνας τελείωσε.*

2. **Με εμπρόθετους προσδιορισμούς** Π.χ. Σ' ένα χρόνο θα πάω στο Γυμνάσιο.
3. **Με πτωτικούς προσδιορισμούς** (Αιτιατική-Γενική) Π.χ. Το καλοκαίρι πάω διακοπές.
4. **Με χρονικές μετοχές** Π.χ. Ακούγοντας τα λόγια του, έμειναν μ' ανοιχτό το στόμα.
5. **Με χρονικές προτάσεις** Π.χ. Όταν ξύπνησε, είδε την ανατολή του ήλιου.
6. **Με επιρρηματικό κατηγορούμενο** Π.χ. Ο Γιώργος παντρεύτηκε νέος. Νέος = επιρρηματικό κατηγορούμενο του χρόνου.

Μάθημα 32ο

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί 2

γ' Επιρρηματικοί προσδιορισμοί του τρόπου

- Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί εκφέρονται με έξι τρόπους:
- α' με **τροπικά επιρρήματα**. Π.χ. Περπατούσε βιαστικά.
 - β' με **εμπρόθετους προσδιορισμούς**. Π.χ. Τον έπιασε με προδοσία.
 - γ' **Με πτωτικούς προσδιορισμούς** (σε αιτιατική ή γενική) Π.χ. Φασούλι, το φασούλι γεμίζει το σακούλι.

δ' Με μετοχές που δείχνουν τρόπο (**τροπικές μετοχές**) Π.χ. *Ο Γιώργος δουλεύοντας σκληρά βγάζει το ψωμί του.*

ε' Με **αναφορικές προτάσεις** που δείχνουν τρόπο. Π.χ. *Όπως τα κανόνισες, τώρα θα δεχθείς τις συνέπειες.*

στ' Με **επιρρηματικό κατηγορούμενο**. Π.χ. *Σφύριζε μανιασμένος ο βοριάς.*

Σημείωση: Άλλοι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του τρόπου, μπορεί να φανερώνουν:

α) **Το όργανο ή το μέσο**. Π.χ. *Τράβηξε μια γραμμή με την κιμωλία.*

β) **Τη συνοδεία**. Π.χ. *Ο Γιώργος έφτασε με τους φίλους του.*

γ) **Παρομοίωση**. Π.χ. *Έλαμψε σαν ήλιος το πρόσωπό του.*

δ' Ποσοτικοί προσδιορισμοί (επιρρ. προσδιορισμοί του ποσού)

Το ποσό εκφράζεται στο λόγο με 4 τρόπους.

1. **Με ποσοτικά επιρρήματα ή επιρρηματικές εκφράσεις του ποσού**. Π.χ. *Μελέτησε πολύ. Δεν περίμενα τόσο απότομη αλλαγή του καιρού. Ήταν πάνω κάτω είκοσι χρονών.*

2. **Με εμπρόθετους προσδιορισμούς (του ποσού)**. Π.χ. *Σου το είπα ίσαμε πέντε φορές.*

3. **Με πτωτικό προσδιορισμό (αιτιατική του ποσού)**. Π.χ. *Ο Νίκος ψήλωσε μια πιθαμή. Κοστίζει εκατό λίρες. Το ταξίδι μου στοίχισε μια περιουσία. Απέχει τρία χιλιόμετρα.*

4. **Με αναφορικές προτάσεις που φανερώνουν ποσό**. Π.χ. *Προσπάθησε όσο μπορείς να με καταλάβεις. Όσο θέλεις μίλα*

Σημείωση: Οι ποσοτικοί προσδιορισμοί μπορούν ακόμη να φανερώνουν: Την **αξία** ή το **μέτρο** (π.χ. *Απέχει τριάντα μέτρα. Κοστίζει εκατόν πενήντα ευρώ*), ή τη **διαφορά** (π.χ. *Είμαι κατά είκοσι κιλά βαρύτερός του*.)

Μάθημα 33ο

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί 3

ε' Οι προσδιορισμοί της αιτίας.

Η αιτία εκφράζεται συντακτικά με πέντε τρόπους.

1. Με το ερωτηματικό αιτιολογικό μόριο γιατί. Π.χ. Γιατί είσαι στενοχωρημένος; (γιατί: προσδιορισμός της αιτίας)
2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς. Π.χ. Χλώμιασε απ' το φόβο του. Οι καταστροφές εξαιτίας της πυρκαγιάς υπήρξαν ανυπολόγιστες.
3. Με πτωτικούς προσδιορισμούς (κυρίως με αιτιατική και σπάνια με γενική). Π.χ. Τι με φοβάσαι; (τι: αιτιατική της αιτίας) Πεθαίνω της πείνας. (της πείνας: γενική αιτίας)
4. Με αιτιολογικές μετοχές. Π.χ. Θέλοντας να περάσει απαρατήρητη έμεινε σιωπηλή.
5. Με αιτιολογικές προτάσεις. Π.χ. Δούλεψε σκληρά γιατί ήθελε να συγκεντρώσει χρήματα. Με συγχωρείτε, που σας διέκοψα την ομιλία.

στ' Οι προσδιορισμοί του σκοπού.

Ο σκοπός εκφράζεται συντακτικά με 4 τρόπους:

1. Με επιρρηματικές εκφράσεις ή με το ερωτηματικό μόριο γιατί. Π.χ. Με στόχο τα πλούτη, πήγε στην ξενιτιά. Γιατί να πολεμήσουν;
2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς.
Π.χ. Θυσιάστηκα για την πατρίδα. Θα το κάνω για χατήρι σου.
3. Με πτωτικούς προσδιορισμούς (αιτιατική ή γενική). Πήγε κυνήγι. (αιτιατική του σκοπού) Καλού κακού πάρε μαζί σου λίγα χρήματα. (γενική του σκοπού)
4. Με τελικές προτάσεις (του σκοπού)
Π.χ. Άνοιξε το παράθυρο να αεριστεί ο χώρος.

Μάθημα 34ο

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί 4

ζ' Οι προσδιορισμοί του αποτελέσματος

Το αποτέλεσμα συντακτικά εκφράζεται με:

1. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς (του αποτελέσματος).
Π.χ. Το ξύλο σκίστηκε σε δύο κομμάτια. Η πίστη μετέτρεψε τους άλλους χωρικούς σε γενναίους μάρτυρες.
2. Με αποτελεσματικές προτάσεις
Π.χ. Το καράβι πλησίασε τόσο, που βλέπαμε τα πρόσωπα των επιβατών. Μου αρέσει τόσο η Εύβοια, ώστε κάθε καλοκαίρι εκεί κάνω διακοπές.

η' Προσδιορισμοί της αναφοράς

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αναφοράς εκφέρονται με δύο τρόπους.

1. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς, χρησιμοποιώντας προθέσεις όπως: από, για, προς, με, σε, κατά. Π.χ. Δεν καταλάβαινε τίποτα από Ιστορία. Ποια είναι η γνώμη σου για το Γιώργο; Οι γνώσεις του για τη Γεωγραφία είναι λίγες.
2. Με τις εκφράσεις: όσο για, σχετικά με, ως προς, σε σχέση με, αναφορικά με, αναφορικά σε, ακολουθούμενες από Αιτιατική. Π.χ. Όσο για μένα, αυτό μου είναι αδιάφορο. Σχετικά με τα οικονομικά δεν μας είπε τίποτε.

Σημ: Κάποιες φορές στους αναφορικούς προσδιορισμούς παραλείπεται το «σε». Π.χ. Εγώ τι φταίω; (ενν: σε τι φταίω;))

θ' Προσδιορισμοί της προϋπόθεσης.

Η προϋπόθεση εκφράζεται με δύο τρόπους:

1. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς (της προϋπόθεσης). Π.χ. Δανείζω χρήματα με 5 τα εκατό τόκο. Πληρώνομαι με το μεροκάματο.

2. **Με υποθετικές προτάσεις.** Π.χ. Δε θα χανόμασταν, αν ήσουν κοντά μας. Αν δεν προσέχεις στο μάθημα, θα σε μαλώσει ο δάσκαλος.
3. **Με μετοχή (εναντιωματική μετοχή).** Π.χ. Και πεθαμένος σε κατηγορεί.

Μάθημα 35ο

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί 5

ι' Οι προσδιορισμοί της εναντίωσης (ή παραχώρησης).

Η εναντίωση εκφράζεται συντακτικά με 3 τρόπους:

1. **Με εμπρόθετους προσδιορισμούς (της εναντίωσης)** Π.χ. Σε υποστηρίζω παρ' όλα αυτά. Το έκανα παρά τη θέληση μου.
2. **Με εναντιωματικές (παραχωρητικές) προτάσεις.** Π.χ. Ο πατέρας της, αν και ήταν αγράμματος, γνώριζε την ελληνική Ιστορία. Αν και ήμουν απασχολημένος, τους δέχτηκα.
3. **Με μετοχή (εναντιωματική).** Π.χ. Και στεναχωρημένος μπορείς και γελάς.

ια' Οι προσδιορισμοί της βεβαίωσης, της άρνησης, του διωγμού, της πιθανότητας.

Αυτοί οι προσδιορισμοί εκφράζονται συντακτικά με τα αντίστοιχα επιρρήματα ή και άλλες λέξεις.

Με βεβαιωτικά επιρρήματα: (ναι, μάλιστα, βεβαίως, βεβαιότατα, αναμφίβολα, όντως, πράγματι, οπωσδήποτε, αληθινά, ακριβώς, σίγουρα, κ.λ.π.)

Με διστακτικά ή πιθανολογικά: (ίσως, δήθεν, πιθανόν, πιθανώς, πιθανότατα, τάχα, άραγε, σάμπως, κ.α.)

Με αρνητικά: (όχι, δεν, μην, ποτέ, ουδέποτε, μπα, κ.α.)

Μάθημα 36ο

Ενδεικτικός πίνακας επιρρηματικών προσδιορισμών

φανερώνουν	Επιρρήματα και επιρρημ. φράσεις	Εμπρόθετοι προσδιορισμοί	Πτωτικοί προσδιορισμοί	Επιρρ. μετοχές	Επιρρ. προτάσεις	Επιρρ. κατηγορούμενο
τόπος	<u>Έλα εδώ.</u>	<u>Είναι στο τραπέζι.</u>	<u>Πάω σπίτι μου.</u>	-	<u>Πάμε όπου θέλεις.</u>	-
χρόνος	<u>Σήμερα έχω διάβασμα.</u>	<u>Τελειώνω σε δυο λεπτά.</u>	<u>Την Τετάρτη έχει λαική.</u>	<u>Ακούγοντας την προσβολή, έφυγε.</u>	<u>Όταν έχω διάβασμα δεν προλαβαίνω να παίζω.</u>	<u>Σκοτώθηκε νέος σε δυστύχημα.</u>
τρόπος	<u>Έφυγε βιαστικά.</u>	<u>Έφυγε με βιασύνη</u>	<u>Τράβηξα γραμμή για το σχολείο.</u>	<u>Λουλεύοντας σκληρά είναι πετυχημένος.</u>	<u>Όπως έστρωσες θα κοιμηθείς.</u>	<u>Έφυγε βιαστικός.</u>
ποσό	<u>Διάβασα πολύ</u>	<u>Θα ξοδέψω μέχρι πέντε ευρώ.</u>	<u>Ήταν ψηλότερος μια παλάμη.</u>	-	<u>Ξόδεψε όσα θες.</u>	-
βεβαίωση	<u>Ναι, θα φύγω.</u>					
άρνηση	<u>Α μπα! Δε θα έλθω.</u>					
δισταγμός-πιθανότητα	<u>Είναι μάλλον στενοχωρημένος.</u>					
αιτία	<u>Γιατί δεν ήλθες;</u>	<u>Χτυπούσε τα δόντια του από τον τρόμο.</u>	<u>Σκάω της δίψας.</u>	<u>Θέλοντας να γράψω μια έκθεση ζήτησα τη βοήθεια του Νίκου.</u>	<u>Τρεμούλιαζε επειδή κρύωνε.</u>	
σκοπός	<u>Για χάρη σου το αγόρασα.</u>	<u>Πολέμησε για την πατρίδα.</u>	<u>Πήγε κυνήγι.</u>	-	<u>Κρύφτηκε να μην τον δουν.</u>	
αναφορά	<u>Όσο για μένα, δεν πιστεύω τα λόγια του.</u>	<u>Δε σκαμπάζω γρι από Φυσική.</u>				
αποτέλεσμα		<u>Η φωτιά</u>			<u>Ήταν τόσο</u>	

		άλλαξε τα κάρβουνα <u>σε</u> <u>στάχτη</u> .			απορροφημέ νος στη μελέτη <u>ώστε</u> <u>δε με άκουγε</u> που του μιλούσα.	
προυπόθεση -όρος		Ο εργάτης δουλεύει <u>με</u> <u>το</u> <u>μεροκάματο</u> .			Δε θα έχανε η ομάδα μας <u>αν έπαιζες κι</u> <u>εσύ</u> .	
εναντίωση		<u>Παρ'όλα</u> όσα μου' κανες εχώ σε βοήθησα.		Ο Γιώργος, <u>χτυπημένος</u> , δεν το έβαζε κάτω.	<u>Αν και</u> <u>πρόσφατα</u> <u>ήρθε στα</u> <u>μέρη μας</u> , γνωρίζει αρκετούς.	<u>Και νεκρόν</u> τον φοβούνται.

Άσκηση: Να σχηματίσεις φράσεις με τους πιο κάτω προσδιορισμούς:

τόπο με εμπρόθετο: *Πήγα στο γήπεδο.*

τόπο με πτωτικό:

χρόνο με επίρρημα:

χρόνο με χρον. πρόταση:

τρόπο με εμπρόθετο:

τρόπο με επιρ. κατηγορούμενο:

ποσό με εμπρόθετο:

αιτία με εμπρόθετο:

αιτία με μετοχή:

σκοπό με πρόταση:

εναντίωση με επιρ. κατηγορούμενο:

Κεφάλαιο 3ο

Οι προτάσεις

Μάθημα 37ο

Σύνδεση προτάσεων

Έχουμε μάθει σε προηγούμενα μαθήματα ότι οι προτάσεις χωρίζονται σε κύριες και δευτερεύουσες ή εξαρτημένες. Όταν θέλουμε να εκφράσουμε ένα σύνθετο νόημα, έχουμε ανάγκη όχι μόνο από μια πρόταση αλλά από περισσότερες που βρίσκονται μέσα στην ίδια περίοδο. Αυτές συνδυάζονται με τρεις τρόπους: **κύρια + κύρια, κύρια + δευτερεύουσα, κύρια + δευτερεύουσα + δευτερεύουσα**. Δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνες τους δευτερεύουσες προτάσεις.

Οι προτάσεις συνδέονται με τρεις τρόπους:

α' Η μία κοντά στην άλλη χωρίς συνδέσμους και τότε έχουμε **ασύνδετο σχήμα**. Π.χ. *Χόρευαν, πηδούσαν, αναστάτωναν τον κόσμο*.

β' Συνδέονται με παρατακτικούς συνδέσμους (*και, αλλά, ή, κ.α.*), και τότε έχουμε **παρατακτική σύνδεση**. Π.χ. *Διάβασε πρώτα και λύσε μετά τις ασκήσεις*.

Γ' Συνδέονται με υποτακτικούς συνδέσμους (*ότι, να μήπως, ποιος, επειδή, για να, κ.α.*) και τότε έχουμε **υποτακτική σύνδεση**, γιατί υποτάσσουμε τη δευτερεύουσα στην κύρια πρόταση. Π.χ. *Μου είπε ότι δεν θα έλθει*.

Άσκηση: Κάνε σύνδεση δικών σου προτάσεων με και τους τρεις τρόπους:

α' με ασύνδετο σχήμα:.....

β' με παρατακτικούς συνδέσμους:.....

γ' με υποτακτικούς συνδέσμους:.....

Μάθημα 38ο

Η παρατακτική σύνδεση προτάσεων

Η παρατακτική σύνδεση μπορεί να γίνει:

Α΄ με συμπλεκτικούς συνδέσμους είτε:

Καταφατικά. Π.χ. Ξυριζόταν και τραγουδούσε. Ή

Αποφατικά (αρνητικά). Π.χ. Μόνο αυτός δεν παίζει και δε χαίρεται.

Έτσι η καταφατική σύνδεση γίνεται με το σύνδεσμο *και*, ενώ η αποφατική με τους: *δεν, και δεν, ούτε .. ούτε, δεν .. και, μην .. και μην, μήτε να.. μήτε να, και μην, μην ..και*, κ.α.

Β΄ με αντιθετικούς συνδέσμους, οπότε έχουμε δύο είδη αντιθετικής σύνδεσης:

απλή αντιθετική. Π.χ. Στενοχωρήθηκε πολύ, αλλά δεν έκλαψε.
επιδοτική σύνδεση, όπου η δεύτερη πρόταση προσθέτει κάτι πιο έντονο απ' αυτό που λέει η πρώτη. Π.χ. Όχι μόνο λυπήθηκε, αλλά και έκλαψε γοερά.

Η σύνδεση των προτάσεων στην αντιθετική σύνδεση γίνεται με τους συνδέσμους: *όχι μόνο . .αλλά και, όχι μόνο δεν ... μα ούτε, όχι μόνο ... αλλά και δεν, όχι μόνο ... αλλά και, όχι μόνο να .. αλλά και να, όχι μόνο να μην ... αλλά ούτε και να, όχι μόνο να ... αλλά ούτε και να, όχι μόνο να ... αλλά και να μην*, κ.α.

Γ΄ με διαχωριστικούς συνδέσμους:

Όταν οι προτάσεις είναι δύο ο διαχωριστικός σύνδεσμος *ή* μπαίνει μόνο μια φορά, ενώ ο *είτε* δύο. Π.χ. Όλη μέρα έγραφε ή διάβαζε. Δε μιλούσε καθόλου, είτε γιατί δε γνώριζε είτε γιατί φοβόταν. Μερικές φορές, για λόγους έμφασης και ο σύνδεσμος *ή* μπαίνει δυο φορές. Π.χ. Ο Γιώργος ολημερίς ή τρώει ή κοιμάται.

Δ΄ σύνδεση με συμπερασματικούς συνδέσμους:

Αυτό συμβαίνει μόνο μετά από τελεία, συνδέοντας έτσι δυο προτάσεις που έχουν νοηματική σχέση μεταξύ τους. Αυτοί οι σύνδεσμοι είναι: *λοιπόν, ώστε, άρα, επομένως και τα*

επιρρήματα: *τώρα, τότε, έπειτα, ύστερα* και το *γι' αυτό*. Π.χ.:
Όπως φαίνεται εδώ είμαστε όλοι. Δοιπόν τι περιμένουμε;
Το βράδυ δεν έβρισκαν ταξί. Τότε αναγκάστηκαν να επιστρέψουν
με τα πόδια.

Έλα μαζί μου. Όστε συμφιλιωνόμαστε;

Ο Νίκος ποτέ δε νευριάζει. Έπειτα πώς να μην τον θαυμάζουμε!

Άσκηση: Κάνε την παρατακτική σύνδεση δύο δικών σου προτάσεων χρησιμοποιώντας κάθε φορά τις λέξεις της παρένθεσης:

(όχι μόνο ..αλλά και, ούτε .. ούτε, ή, επομένως, γι' αυτό)

1. Ο Γιώργος είναι όχι μόνο εργατικός, αλλά και ειλικρινής.

2.

3.

4.

5.

Μάθημα 39ο

Η υποτακτική σύνδεση προτάσεων και οι δύο γενικές κατηγορίες δευτερεύουσων προτάσεων

Η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων γίνεται με τους υποτακτικούς συνδέσμους: *ότι, να, μήπως, κ.α., με αναφορικές ή ερωτηματικές αντωνυμίες* και με *επιρρήματα που φανερώνουν αναφορά ή ερώτηση* και τα οποία εισάγουν και αντίστοιχες δευτερεύουσες προτάσεις που θα εξετάσουμε αναλυτικά στα επόμενα μαθήματα.

Οι δευτερεύουσες ή εξαρτημένες προτάσεις χωρίζονται σε δύο μεγάλες γενικές κατηγορίες:

1. Τις ονοματικές προτάσεις, δηλαδή αυτές που τις χρησιμοποιούμε στο λόγο ως ονόματα, δηλαδή ως ανικείμενα, υποκείμενα, ονοματικούς προσδιορισμούς (π.χ. επεξήγηση), κ.α. Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα ακόλουθα είδη προτάσεων:

ειδικές, (Φαίνεται ότι θα έχουμε κακοκαιρία.)

βουλητικές, (Θέλω να βγω έξω.)

ενδοιαστικές, (Φοβόταν μήπως τον εξετάσει ο καθηγητής)

πλάγιες ερωτηματικές (Με ρώτησε τι ήθελα.)

και αναφορικές ονοματικές (Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.).

2. Τις επιρρηματικές προτάσεις, δηλαδή αυτές που προσδιορίζουν συνήθως το ρήμα μιας πρότασης, ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί. Σ' αυτή την κατηγορία έχουμε τα εξής είδη προτάσεων:

αιτιολογικές (Πρέπει να επιστρέψω, γιατί περιμένω ένα τηλεφώνημα σημαντικό.)

τελικές, (Πρέπει να γυμναζόμαστε, για να είμαστε υγιείς.)

αποτελεσματικές ή συμπερασματικές, (Μιλούσε σιγά, ώστε μόλις ακουγόταν.)

υποθετικές, (Αν θελήσω κάτι, θα σου το ζητήσω.)

εναντιωματικές ή παραχωρητικές, (Αν και δούλεψε πολύ, πέθανε φτωχός.)

χρονικές, (Όταν διαβάζω, δεν μπορώ να βλέπω συγχρόνως τηλεόραση.)

και αναφορικές επιρρηματικές (*Τακτοποίησε το θέμα μας, όπως καταλαβαίνεις.*)

Μάθημα 40ο

Τα είδη των δευτερεύουσων προτάσεων

Α΄ Ονοματικές προτάσεις

1. Οι Ειδικές προτάσεις

Ειδικές λέγονται οι προτάσεις που εισάγονται με τους ειδικούς συνδέσμους (ότι, πως, που) και συνήθως συμπληρώνουν το περιεχόμενο κάποιον ρημάτων ή άλλων όρων της κύριας πρότασης.

Π.χ. *Νομίζω ότι κάνεις λάθος.* (η ειδική πρόταση είναι εδώ αντικείμενο στο ρήμα νομίζω) *Φαίνεται, πως θα βρεθεί μια λύση.* (εδώ η πρόταση είναι υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα φαίνεται)

Οι ειδικές προτάσεις χρησιμοποιούνται ως αντικείμενο, υποκείμενο ή επεξήγηση.

α΄ σαν αντικείμενο. Π.χ. *Ομολόγησε ότι έκανε λάθος.* *Πιστεύω πως θα 'ρθεις.*

β΄ σαν υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα. Π.χ. *Διαδόθηκε ότι θα έρθει αύριο.* *Φαίνεται πως θα βρέξει.*

γ΄ σαν επεξήγηση. Π.χ. *Πήρα μια ευχάριστη είδηση, ότι η αδερφή μου μπήκε στο Πανεπιστήμιο.* *Ένα μόνο με πονούσε, που ήμουν ακόμα μικρός.*

Σημειώσεις: 1. Σπανιότερα οι ειδικές προτάσεις εισάγονται με το *να* και τότε η ειδική πρόταση εκφράζει αμφιβολία. Π.χ. *Πιστεύω να μην έπαθε κάτι κακό η μητέρα.*

2. Σε άλλες περιπτώσεις εισάγονται με το *και*, μάλιστα τότε το ρήμα της πρώτης πρότασης έχει τη σημασία νομίζω ή αισθάνομαι. Π.χ. *Τον άκουσα και έκανε φασαρία (που).*

3. Ορισμένες φορές και πάλι στα ρήματα που σημαίνουν νομίζω ή αισθάνομαι, παραλείπεται ο εισαγωγικός σύνδεσμος εντελώς. Π.χ. *Νομίζω μένει στη Λάρισα. (ενν. ότι μένει στη ...)*

Άσκηση: Βρες και υπογράμμισε τις ειδικές προτάσεις του κειμένου και αναγνώρισέ τις συντακτικά (δηλαδή αν είναι υποκείμενο, αντικείμενο, κ.α. και σε ποιον όρο της κύριας πρότασης).

“Όλοι μας πιστεύουμε ότι ο Νίκος είναι καλό παιδί. Ο Βασίλης μάλιστα μας είπε πως θεωρείται από όλους ότι είναι άριστος χαρακτήρας. Ο Μιχάλης ντρέπεται μόνο για ένα πράγμα, ότι φοβάται το σκοτάδι.”

1. “*ότι ο Νίκος είναι καλό παιδί*”: η ειδική αυτή πρόταση είναι αντικείμενο στο ρήμα “*πιστεύουμε*” της κύριας πρότασης.
2. ...
3.
4.

Μάθημα 41ο

2. Βουλευτικές προτάσεις

Βουλευτικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με το να και συμπληρώνουν την έννοια ενός ρήματος ή ενός άλλου όρου μιας πρότασης που σημαίνει θέλω, μπορώ, εμποδίζω, προτρέπω, αναγκάζομαι. Η βουλευτική πρόταση χρησιμοποιείται, ως αντικείμενο, υποκείμενο ή επεξήγηση.

Παραδείγματα:

Θέλω να γίνεις γρήγορα καλά. (Αντικείμενο)

Δεν μπορώ να περιμένω άλλο. (Αντικείμενο)

Πρέπει να είσαι προσεκτικός. (Υποκείμενο)

Απαγορεύεται να μπειτε. (Υποκείμενο)

Σπάνια το θέλω αυτό, να μένω μόνος στο σπίτι. (Επεξήγηση)

Ένα μόνο δεν ξέρω, να λέω ψέματα. (Επεξήγηση)

Σημείωση: Σπάνια οι βουλευτικές προτάσεις εισάγονται με το σύνδεσμο και. Π.χ. *Το άλογο άρχισε και ημέρενε.*

Άσκηση: Αφού υπογραμμίσεις τις βουλευτικές προτάσεις, βρες τη συντακτική θέση τους (αντικείμενο, υποκείμενο ή επεξήγηση) στις παρακάτω φράσεις:

“Ο ηλικιωμένος κύριος μας είπε ότι μόνο μια δουλειά γνωρίζει να κάνει σ' όλη τη ζωή του, να σοβατίζει οικοδομές.

Δεν μπορεί με τόσo φαγητό να είσαι ακόμη πεινασμένος.

Γιατί έφυγες μόνος σου; Δεν μπορούσες να με περιμένεις;

Απαγορεύεται πλέον στα καφενεία να καπνίζουν οι θαμώνες.

Θα επιθυμούσα να μου δώσετε ένα ποτήρι παγωμένο νερό.”

1. “να κάνει σ' όλη του τη ζωή”: αντικείμενο στο ρήμα “γνωρίζει”

2. “να σοβατίζει οικοδομές”:

3.

4.

5.

6.

Μάθημα 42ο

3. Ενδοιαστικές προτάσεις

Ενδοιαστικές ή διστακτικές λέγονται οι προτάσεις που εισάγονται με τους διστακτικούς συνδέσμους **μη(ν)**, **μήπως** και φανερώνουν κάποιο φόβο ή ανησυχία μήπως γίνει κάτι δυσάρεστο ή ανεπιθύμητο.

Οι ενδοιαστικές προτάσεις χρησιμοποιούνται ως αντικείμενο ή ως επεξήγηση και εισάγονται με τους συνδέσμους **μήπως**, **μη**, και όταν εκφράζουν φόβο με τους **μήπως δεν**, **μη δεν**.

Παραδείγματα:

Φοβάμαι μήπως αρρωστήσεις. (Αντικείμενο) Κοίταξε μην κάνεις λάθος. (Αντικείμενο) Με βασανίζει ένας μεγάλος φόβος, μήπως είν' άρρωστος ο πατέρας. (Επεξήγηση) Κυρίως αυτή την ανησυχία έχω, μήπως δε μου φτάσει ο χρόνος. (Επεξήγηση)

Τα ουσιαστικά με σημασία φόβου, υποψίας, αγωνίας, κ.α., παίρνουν ως επεξήγηση προτάσεις ενδοιαστικές.

Σημειώσεις: 1. Η ενδοιαστική πρόταση σπάνια μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως υποκείμενο. Π.χ. Με ανησυχεί πολύ μήπως αργήσει το λεωφορείο. (δηλ. Η καθυστέρηση του λεωφορείου).

2. Οι ενδοιαστικές προτάσεις εκφέρονται συνήθως με υποτακτική, γιατί φανερώνουν κάτι που δεν έγινε, αλλά θεωρείται ενδεχόμενο και μελλοντικό. Π.χ. Φοβάται μην τον δουν. Αντίθετα, σπανιότερα, εκφέρονται με οριστική όταν αυτό που δηλώνουν θεωρείται ως πραγματικό. Π.χ. Φοβάται μήπως τον βλέπουν.

3. Αρκετά συχνά μια ενδοιαστική πρόταση μπορεί να εισάγεται με το **να μην**. Π.χ. Φοβάται να μην τον δουν.

Άσκηση: Γράψε δύο φράσεις με ενδοιαστικές προτάσεις που στην κάθε μια η εξαρτημένη πρόταση να έχει θέση αντικειμένου ή επεξήγησης.

Μάθημα 43ο

4. Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις.

Πλάγιες ερωτηματικές ή απλά πλάγιες ερωτήσεις λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που περιέχουν ερώτηση και εισάγονται με:

α' ερωτηματικές αντωνυμίες (ποιος, πόσος, κ.λ.π.)

β' ερωτηματικά επιρρήματα (πού, πότε, πώς, κ.α.)

γ' συνδέσμους (αν, γιατί, μήπως, κ.α.)

Η πλάγια ερωτηματική πρόταση χρησιμοποιείται κυρίως ως αντικείμενο, υποκείμενο ή επεξήγηση.

Τα ρήματα που φανερώνουν ερώτηση, απορία, αμφιβολία, γνώση, αίσθηση, κ.α., παίρνουν τις πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις **ως αντικείμενο**. Π.χ. *Ρωτούσε τι θέλαμε από εκείνον. Ξέρω πόσο ενδιαφέρεσαι για την αλήθεια.*

Μερικές απρόσωπες εκφράσεις με σημασία συγγενική των ρημάτων ρωτώ, απορώ, κ.α., όπως είναι ζήτημα, είναι παράξενο, δεν είναι βέβαιο, κ.α., παίρνουν πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις **ως υποκείμενο**. Π.χ. *Είναι ζήτημα αν δούλεψε ποτέ στη ζωή του. Είναι περίεργο πώς δουλεύει το μυαλό του ανθρώπου.*

Μερικά ουσιαστικά που φανερώνουν ερώτηση, σκέψη, απορία, αμφιβολία παίρνουν **ως επεξήγηση** πλάγιες ερωτήσεις. Π.χ. *Αυτό δεν καταλαβαίνω, ποια είναι η άποψή σου.*

Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους μπορεί να εκφέρονται με οριστική (Π.χ. *Δεν ξέρω γιατί δε διαβάζεις*), με υποτακτική (Π.χ. *Δεν ήξερα τι να του πω*), η με δυνητική οριστική, δηλαδή θα + παρατατικός, (Π.χ. *Δε γνωρίζω τι θα έκανες εσύ στην περιπτωσή μου*).

Άσκηση: Βρες και υπογράμμισε τις πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις από τις φράσεις που ακολουθούν και αναγνώρισε τη συντακτική τους θέση (υποκείμενο, αντικείμενο, κ.α.).

“Αυτό δεν το γνωρίζω, τι θα έκανες, δηλαδή, εσύ στη θέση μου. Από το τηλεφώνημα κατάλαβα πόσο άρρωστος ήταν. Ο δάσκαλος μας ρώτησε πού θέλαμε να πάμε εκδρομή. Είναι περίεργο πώς ακόμα και σ' αυτή την ηλικία εργάζεται.”

1. “τι θα έκανες εσύ στη θέση μου” : πλ. ερωτημ. προτ. (επεξήγ.)

2.
3.
4. ...

Μάθημα 44ο

Β΄ Οι Επιρρηματικές προτάσεις

5. Αιτιολογικές προτάσεις

Αιτιολογικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους αιτιολογικούς συνδέσμους ή με λέξεις που χρησιμοποιούνται σαν να ήταν αιτιολογικοί σύνδεσμοι (*γιατί, επειδή, αφού, καθώς, μια και, μια που*, κ.α.). Αυτές οι προτάσεις φανερώνουν την αιτία για την οποία γίνεται αυτό που δηλώνει η άλλη πρόταση (που την προσδιορίζει). Προσέχουμε να βάζουμε κόμμα (,) πριν τις αιτιολογικές προτάσεις.

Οι αιτιολογικές προτάσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους εκφέρονται με απλή οριστική (π.χ. *Ήταν πολύ νευρικός, γιατί του μίλησαν άσχημα.*), με δυνητική οριστική (π.χ. *Σε εσένα χρωστάω την επιτυχία μου, αφού χωρίς εσένα δε θα έκανα τίποτε.*) ή με πιθανολογική οριστική (π.χ. *Ας ρωτήσουμε τη μητέρα, γιατί αυτή θα ξέρει σίγουρα να μας πει.*)

Σημειώσεις: 1. αιτιολογικές προτάσεις εισάγονται, σπάνια, με το *για να* και εκφέρονται τότε με υποτακτική. Π.χ. *Ο αδελφός μου, για να διαβάσει πολύ, πέρασε πρώτος στο πανεπιστήμιο.*

2. Ως αιτιολογικός σύνδεσμος χρησιμοποιείται κάποτε και ο σύνδεσμος *και*. Π.χ. *Φύγε τώρα, και δεν έχω καιρό για χάσιμο.*

Άσκηση: Σχημάτισε φράσεις με αιτιολογικές προτάσεις που να εισάγονται με το *αφού* (πρόσεξε μη φανερώνει χρόνο!), το *επειδή* και το *μια και*:

1. ...
2. ...
3. ...

Μάθημα 45ο

6. Οι τελικές προτάσεις ή του σκοπού

Τελικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους (*να,για να*) και δείχνουν σε ποιο σκοπό αποβλέπει αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται. Π.χ. *Πήγε να αγοράσει τα φάρμακα του.* (Εδώ η τελική πρόταση δείχνει το σκοπό του ρήματος «πήγε»). *Βαδίζει γρήγορα για να προλάβει το λεωφορείο.* (Η τελική πρόταση δείχνει γιατί βιαζόταν).

Συνήθως οι τελικές προτάσεις εκφέρονται (έχουν δηλαδή ρηματικό τύπο) με υποτακτική. Σπάνια χρησιμοποιούμε και τον παρατατικό όταν θέλουμε να δείξουμε ανεκπλήρωτο σκοπό. Π.χ. *Έπρεπε να ήσουν μαζί μου, για να έβλεπες τη συμπεριφορά του.*

Σημειώση: Οι τελικές προτάσεις πρέπει να διακρίνονται από τις βουλητικές. Έτσι οι βουλητικές προτάσεις είναι ονοματικές και ποτέ δεν εισάγονται με το για να, αλλά μόνο με το βουλητικό να. Αντίθετα οι τελικές είναι επιρρηματικές προτάσεις, δεν είναι ποτέ υποκείμενο ή αντικείμενο σε άλλη πρόταση και εισάγονται με το για να. Όταν εισάγονται με το να, τότε εύκολα μπορεί να αντικατασταθεί με το *για να* κι έτσι διευκολυνόμαστε στην αναγνώρισή της. Ας δούμε δυο χαρακτηριστικά παραδείγματα: *Θέλω να δουλέψω.* (δεν μπορούμε να πούμε *για να δουλέψω* και η πρόταση είναι αντικείμενο στο ρήμα *θέλω*). Η πρόταση αυτή είναι βουλητική. *Ηρθα να δουλέψω.* (μπορούμε να πούμε *για να δουλέψω*, δείχνει δηλαδή σκοπό) Η πρόταση είναι τελική.

Άσκηση: Στις παρακάτω φράσεις να υπογραμμίσεις τις τελικές προτάσεις και να κυκλώσεις τις βουλητικές (μαθ. 41):

1. Πρέπει να διαβάσω.
2. Θέλω να πάω στην θεία μου.
3. Έχω να ταξιδέψω για το Βόλο.
4. Μου πήρε πολύ ώρα για να καταλάβω το σημερινό μάθημα.
5. Πάμε να αγοράσουμε ρούχα.
6. Έχασε όλη την ώρα για να τηλεφωνήσει στη Μαρία.

7. Ένα μόνο δεν ξέρω, να πετάω με αλεξίπτωτο.

Μάθημα 46ο

7. Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές προτάσεις

Συμπερασματικές ή αποτελεσματικές λέγονται οι προτάσεις που εισάγονται με τους αποτελεσματικούς συνδέσμους (*ώστε, που*) ή με το σύνδεσμο *να* ή με άλλες εκφράσεις (*ώστε να, που να, για να*, κ.λ.π.) και φανερώνουν ποιο είναι το αποτέλεσμα του περιεχομένου της πρότασης που προσδιορίζει (συνήθως κύριας).

Ας δούμε κάποια παραδείγματα:

Μιλούσε τόσο σιγά, ώστε μόλις ακουγόταν

Είναι τόσο καλός, που τον αγαπάει όλος ο κόσμος.

Δεν είμαι ανόητος, να στον μαρτυρήσω.

Κανείς δεν είναι δυνατός, για να μπορεί τα πάντα.

Έχει τόσα χρόνια να με δει, που δε θα με θυμάται.

Οι υπογραμμισμένες προτάσεις είναι συμπερασματικές. Πολύ συχνά στην πρόταση που προσδιορίζεται από μια αποτελεσματική, υπάρχει η δεικτική αντωνυμία *τέτοιος, τόσο* ή ένα από τα επιρρήματα *τόσο* ή *έτσι*.

Οι αποτελεσματικές προτάσεις που εισάγονται με το *ώστε* ή το *που* εκφέρονται με οριστική οποιουδήποτε χρόνου εκτός αν δηλώνουν κάτι το δυνατό ή πιθανό, οπότε εκφέρονται με δυννητική ή πιθανολογική οριστική. Αντίθετα, οι αποτελεσματικές προτάσεις που εισάγονται με *ώστε να, που να*, κ.α., εκφέρονται με υποτακτική.

Σημείωση: Συχνά χρησιμοποιούμε το σύνδεσμο *και* ως αποτελεσματικό. Τότε, συνήθως, το ρήμα της πρότασης που χαρακτηρίζεται είναι το *κάνω*. Π.χ. *Μ' έκανες κι έγινε κακός μαζί τους*.

Άσκηση: Κάνε τρία ζεύγη προτάσεων που να αποτελούνται από μια κύρια και μια αποτελεσματική, συνδέοντάς τις με τις λέξεις της παρένθεσης: [Π.χ. (ώστε να) *Είναι τόσο κουτός ώστε να μπερδεύει το λάδι με το πετρέλαιο.*]

1. (ώστε)
2. (που)
3. (για να)

Μάθημα 47ο

8. Χρονικές προτάσεις

Χρονικές είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους χρονικούς συνδέσμους *όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν(να), προτού, μόλις, ώσπου, όποτε, άμα, ωσότου*, κ.α., ή ακόμα και με εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ως χρονικοί σύνδεσμοι (*όσο, ότι, εκεί που, έως ότου να, κάθε που*, κ.ά.), και προσδιορίζουν χρονικά μια πρόταση.

Οι χρονικές προτάσεις μπορεί να προσδιορίζουν:

- α) **το σύγχρονο:** Π.χ. *Όποτε πεινούσε, ζητούσε φαγητό.*
- β) **το προτερόχρονο:** Π.χ. *Όταν έμαθε τα γεγονότα, άλλαξε γνώμη.*
- γ) **το υστερόχρονο:** Π.χ. *Πριν να κοινωνήσει, ζήτησε συγγνώμη από τους γονείς του.*

Σπάνια, οι χρονικές προτάσεις εισάγονται με το *και*.

Π.χ. *Ηρθες επιτέλους και σε ψάχναμε.*

Άσκηση: Υπογράμμισε τις χρονικές προτάσεις και γράψε το τι φανερώνουν (σύγχρονο, προτερόχρονο, υστερόχρονο).

Ο ζητιάνος μας ζητούσε χρήματα όταν ήθελε να μεθύσει. Πριν να βγει έξω κοιτάχτηκε αρκετή ώρα στον καθρέφτη της. Όταν έμαθα τι διέδωσε για μενα, έπαψε να είναι φίλος μου.

1. Όταν ήθελε να μεθύσει:
- 2.
- 3.

Μάθημα 48ο

9. Αναφορικές προτάσεις

Αναφορικές είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες (*που, όποιος, ο οποίος, όσος, ό,τι*) ή με αναφορικά επιρρήματα (*όπου, που, όπως, όσο, καθώς, κ.α*) και προσδιορίζουν κάποιον όρο μιας άλλης πρότασης. Οι αναφορικές προτάσεις χωρίζονται σε ονοματικές και επιρρηματικές.

Ι) **Ονοματικές** προσδιορίζουν έναν ονοματικό όρο μιας άλλης πρότασης. Έτσι οι ονοματικές αναφορικές προτάσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν, όπως και στα παραδείγματα που ακολουθούν ως :

υποκείμενο: Όποιος πεινάει καρβέλια ονειρεύεται.

κατηγορούμενο: Στην εποχή μας είσαι ότι δηλώσεις.

αντικείμενο: Μην κάνεις ό,τι δεν επιτρέπεται.

επιθετικός προσδιορισμός: Πέταξαν τα φαγητά που είχαν χαλάσει.

ετερόπτωτος προσδιορισμός, όπως γενική υποκειμενική ή άλλη: *Ν' ακούς τις συμβουλές όποιου σ' αγαπά.*

Σημείωση: Πολλές από τις ονοματικές αναφορικές προτάσεις μπορεί να έχουν και επιρρηματική έννοια και τότε θα δηλώνουν:

α' αιτία (αναφορικές αιτιολογικές): Οι μαθητές αγαπούσαν πολύ το δάσκαλό τους, που τους πρόσφερε τόσες συναρπαστικές καινούριες γνώσεις (επειδή τους πρόσφερε...).

β' σκοπό (αναφορικές τελικές): Χρειαζόμαστε κάποιον υπουργό, που να πάρει σύντομα αποφάσεις (για να πάρει...).

γ' αποτέλεσμα (αναφορικές αποτελεσματικές ή συμπερασματικές): Φτάνει μια ακόμα προσβολή από μέρους του, που να του απαντήσω ανάλογα (ώστε να του απαντήσω...).

δ' προϋπόθεση (αναφορικές υποθετικές): Όποιος βιάζεται σκοντάφτει (αν κάποιος βιάζεται...).

ε' εναντίωση ή παραχώρηση (αναφορικές παραχωρητικές): Ό,τι και να του πεις, αυτός δεν αλλάζει (και να του πεις οτιδήποτε...).

II) Επιρρηματικές είναι οι αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα και προσδιορίζουν ένα επίρρημα ή έναν άλλο επιρρηματικό προσδιορισμό μιας πρότασης. Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις μπορεί να φανερώνουν:

τόπο: Πήγαινε, όπου σε στείλουν.

χρόνο: Έλα στο σπίτι μου όποτε θες.

τρόπο: Τακτοποίησε την υπόθεση όπως εσύ νομίζεις.

ποσό: Όσα δίνεις τόσα παίρνεις.

συμφωνία: Θα δεχθώ να το κάνω, όπως ακριβώς σου είπα.

εναντίωση ή παραχώρηση: Δεν θα μας καταβάλουν οι εχθροί, όσο κι αν το θέλουν.

παρομοίωση: Μη σκέφτεστε όπως τα κουτά ορνίθια!

Σημειώσεις: 1. Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις που φανερώνουν παρομοίωση, εισάγονται κανονικά με τα αναφορικά **όπως** και **καθώς**, αλλά όταν εκφράζεται υποθετική παρομοίωση, τότε η πρόταση μπορεί να εισάγεται και με το **σαν να**. Π.χ. Τα άλογα αφήνιασαν σαν να περίμεναν το μεγάλο κακό.

2. Οι αναφορικές προτάσεις μπορεί να είναι προσθετικές δηλαδή να μην αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα στον όρο που προσδιορίζουν και τότε έχουμε στο γραπτό λόγο κόμμα. Π.χ. Μας μίλησε για το χωριό του, που μας ήταν άγνωστο. Άλλοτε οι αναφορικές προτάσεις μπορεί να είναι αναγκαίοι προσδιορισμοί και τότε δε χρειάζεται να απομονωθούν με κόμμα. Π.χ. Το ηλιοβασίλεμα που είδαμε χθες θα μας μείνει αξέχαστο.

Ασκήσεις:

1. Σχημάτισε φράσεις με ονοματικές αναφορικές προτάσεις μιά για κάθε κατηγορία:

α) Υποκείμενο:

β) Αντικείμενο:

γ) Επιθετικός προσδιορισμός:

δ) Κατηγορούμενο:

2. Σχημάτισε φράσεις με επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις που η κάθε μιά τους να φανερώνει:

α) Τόπο:

β) Χρόνο:

γ) Τρόπο:

Μάθημα 49ο

10.Εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις.

Ι) Εναντιωματικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με αντιθετικούς συνδέσμους (*αν και, μολονότι, ενώ, καθώς, που, και που, και ας, ας, κ.α.*) και φανερώνουν εναντίωση, δηλαδή αντίθεση προς αυτό το πραγματικό που η (κύρια) πρόταση φανερώνει. Οι εναντιωματικές προτάσεις εκφέρονται πάντα με οριστική. Παραδείγματα:

Αν και έχει χρόνια παντρεμένος, δεν απέκτησε παιδιά.

Είναι ευτυχισμένος, κι ας μην υπήρξε ποτέ πλούσιος.

ΙΙ) Παραχωρητικές είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τα: *και αν, και να, που να, ας και, και* φανερώνουν είτε εναντίωση είτε παραχώρηση. Η εναντίωση γίνεται όπως στις εναντιωματικές, προς αυτό που δηλώνει η (κύρια) πρόταση, το οποίο όμως δε θεωρούμε πραγματικό, αλλά ενδεχόμενο, ή και αδύνατο. Οι παραχωρητικές προτάσεις εκφέρονται είτε με οριστική παρελθοντικού χρόνου, όταν το νόημά τους αναφέρεται στο παρελθόν, ή με υποτακτική αν το νόημα που φανερώνουν αναφέρεται στο παρόν ή το μέλλον.

Παραδείγματα:

Και να μην με καλούσες στο σπίτι σου, εγώ θα ερχόμουν.

Εγώ δεν πάω εκεί, που να χαλάσει ο κόσμος.

Σημειώσεις: 1. Οι παραχωρητικές προτάσεις εκτός από εκείνες που εισάγονται με το *ας .. και*, είναι στην ουσία τους υποθετικές προτάσεις.

2. Η παραχώρηση και η εναντίωση εκφράζονται εντονότερα με την προσθήκη στην παραχωρητική πρόταση των λέξεων *ακόμη* ή *μακάρι* και στην πρόταση που προσδιορίζεται των *όμως* ή *πάλι*. Π.χ. Και να σε καλέσουν, πάλι να μην πας.

Μάθημα 50ο

11.Οι υποθετικές προτάσεις

Υποθετικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τον σύνδεσμο **αν (εάν)** ή λογοτεχνικά με το **σαν**, και περιέχουν τον όρο που πρέπει να ισχύει για να πραγματοποιηθεί αυτό που δηλώνει η κύρια πρόταση. Π.χ. Αν ξεκινήσω νωρίς, θα προλάβω το πλοίο.

Η υποθετική πρόταση λέγεται υπόθεση, ενώ η πρόταση που προσδιορίζεται απ' αυτήν λέγεται απόδοση. Έτσι στο προηγούμενο παράδειγμα έχουμε: «αν ξεκινήσω νωρίς» = υπόθεση, «θα προλάβω το πλοίο» = απόδοση.

Σημειώσεις: 1. Για να εκφράσουμε έντονα μια υπόθεση μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ευθεία ερώτηση. Π.χ. Έχεις μυαλό; Θα το καταλάβεις; αντί να πούμε: αν είχες μυαλό θα το καταλάβαινες. 2. Πολλές φορές μπορούμε να ενώσουμε δύο υποθέσεις ,αντίθετες μεταξύ τους, με το **είτε ...είτε**. Π.χ. *Είτε το θες είτε δεν το θες, αυτό θα γίνει.*

Πολλές προτάσεις που εισάγονται με το αν δεν είναι πραγματικές υποθέσεις. Απλά παρουσιάζουν πιο παραστατικά:

α' παρομοίωση. Π.χ. Αν τον είδες εσύ, άλλο τόσο τον είδα κι εγώ. (.. όσο τον είδες εσύ άλλο τόσο κι εγώ..)

β' έντονη αντίθεση. Π.χ. Αν ήταν οι Πέρσες δυνατοί, ο στρατός του Μιλτιάδη ήταν έμπειροι πολεμιστές. (ήταν βέβαια δυνατοί οι Πέρσες, ο στρατός όμως του Μιλτιάδη ...)

γ' αιτία: Π.χ. Δεν απελπίστηκα αν δεν τα κατάφερα με την πρώτη φορά. (... επειδή δεν τα κατάφερα..)

δ' αποτέλεσμα: Π.χ. Αν είμαστε σήμερα ελεύθεροι, αυτό το χρωστάμε στους ήρωες του '21. (Οι ήρωες είναι η αιτία, ώστε να' μαστε σήμερα ελεύθεροι..)

ε΄ ανάπτυξη του αορίστου νοήματος μιας αντωνυμίας ουδετέρου γένους. Η υπόθεση τότε ισοδυναμεί με έναρθη ειδική πρόταση. Π.χ. Αν είμαι σήμερα κάτι, το χρωστώ στο δάσκαλό μου. (Το ότι είμαι σήμερα κάτι, το χρωστώ ..)

στ΄ απειλή, συνήθως χωρίς απόδοση: Π.χ. Αν σε πιάσω, κακομοίρη μου, ...

ζ΄ ευχή, με παρατατικό: Π.χ. Αχ, αν το ήξερα πιο νωρίς. (Μακάρι να το ήξερα...)

η΄ πλάγια ερωτηματική πρόταση: Π.χ. Με ρώτησε αν πήγα σήμερα σχολείο.

Άσκηση: Βρες και υπογράμμισε τις (παρουσιαζόμενες ως) υποθετικές προτάσεις και γράψε για την κάθε μια τους τι φανερώνει, και τι είδους πρόταση είναι:

“ Ο δάσκαλος μας ρώτησε αν είχαμε διαβάσει. Αν απάντησα ότι είχα διαβάσει το οφείλω στην επιμονή της μητέρας μου το προηγούμενο βράδυ, όταν επέμενε να μελετήσω. Οι υπόλοιποι συμμαθητές μου δεν ήταν διαβασμένοι κι έτσι όλοι τα χρειάστηκαν όταν ο δάσκαλος μας είπε:

- Αν σας βάλω ένα διαγώνισμα, τι θα πείτε;
- Αν γράψει έστω κι ένας καλά, κύριε, θα χιονίσει, είπε ο Βασίλης γελώντας.”

1. “αν είχαμε διαβάσει”: Εδώ πρόκειται για πλάγια ερωτ. Πρόταση.

2.

3.

4.

Μάθημα 51ο

Υποτακτική σύνδεση – δευτερεύουσες προτάσεις Ανακεφαλαίωση

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	
ΟΝΟΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΕΙΔΙΚΕΣ (ότι, πως, ..)	ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ (γιατί, επειδή, ...)
ΒΟΥΛΗΤΙΚΕΣ (να)	ΤΕΛΙΚΕΣ (να, για να)
ΕΝΔΟΙΑΣΤΙΚΕΣ (μη, μήπως, ...)	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΕΣ (ώστε, που, ...)
ΠΛΑΓΙΕΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΕΣ (ποιος, που, αν, ...)	ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΕΣ – ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΙΚΕΣ (αν και, και αν, ...)
ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ (που, ο οποίος, όπου, ...)	ΥΠΟΘΕΤΙΚΕΣ (αν)
	ΧΡΟΝΙΚΕΣ (όταν, αφού, ...)
	ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ (που, όποιος, ...)

Πρέπει να θυμόμαστε ότι οι ονοματικές προτάσεις μπαίνουν ως ονόματα, δηλαδή, υποκείμενα, αντικείμενα, κατηγορούμενα ή ονοματικοί προσδιορισμοί στις προτάσεις που προσδιορίζουν. Αντίθετα οι επιρρηματικές προτάσεις προσδιορίζουν επιρρηματικά το ρήμα της πρότασης που συνοδεύουν (συνήθως κύριας).

Πρέπει, ακόμη, να μπορούμε να ξεχωρίζουμε τις αναφορικές προτάσεις που άλλοτε είναι ονοματικές και άλλοτε επιρρηματικές.

Κεφάλαιο 4ο

Άλλοι προσδιορισμοί – πλάγιος λόγος

Μάθημα 52ο

Α΄ Ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί (παράθεση-επεξήγηση)

Α΄ Η παράθεση

Παραδείγματα: *Ο κος Οικονόμου, ο δάσκαλός μας, σήμερα λείπει. Σήμερα μιλήσαμε για την ειρήνη, ένα από τα μεγαλύτερα αγαθά.*

Στα παραδείγματα αυτά τα ουσιαστικά προσδιορίζουν άλλα ουσιαστικά και τα χαρακτηρίζουν ή τους δίνουν ένα γνώρισμα. Οι προσδιορισμοί αυτοί ονομάζονται **παραθετικοί προσδιορισμοί ή παράθεση**.

Την παράθεση μπορούμε να την αναλύσουμε σε αναφορική πρόταση στα προηγούμενα παραδείγματα ως εξής: “...που είναι ο δάσκαλος μας” και “...που είναι ένα από τα μεγαλύτερα αγαθά”.

Συχνά η παράθεση αναφέρεται σε ολόκληρη πρόταση και τότε συνήθως μπαίνει πρώτη. Π.χ. *Περίεργο πράμα, ακόμα δε γύρισε. Τι κούραση, δεν μπορώ ούτε να περπατήσω.* (Παραθέσεις είναι οι υπογραμμισμένες φράσεις.)

Β΄ Επεξήγηση

Παραδείγματα: *Από τον αφρό της θάλασσας βγήκε η θεά της ομορφιάς, η Αφροδίτη. Οι Έλληνες έχουν μια μεγάλη αρετή, τη φιλοπατρία. Αυτό πρέπει να το αποφεύγεις, τις κακές συναναστροφές.*

Στα πιο πάνω παραδείγματα η λέξη «Αφροδίτη» προσδιορίζει το ουσιαστικό «θεά», η «φιλοπατρία» την «αρετή» και οι «κακές συναναστροφές» τη λέξη «αυτό». Οι προσδιορισμοί αυτοί που εξηγούν το νόημα άλλων λέξεων λέγονται **επεξηγηματικοί προσδιορισμοί** και σύντομα **επεξήγηση**. Η επεξήγηση μπορεί να παρουσιάζεται με το «δηλαδή», που συνήθως εννοείται.

Σημείωση: Πώς ξεχωρίζουμε την παράθεση από την επεξήγηση;

Στην παράθεση από μια λέξη με έννοια μερική, πάμε σε μια άλλη έννοια γενική, που χαρακτηρίζει την πρώτη.

Π.χ. *Ο Ήφαιστος, ο θεός της φωτιάς, έφτιαξε την ασπίδα του Αχιλλέα.* (Το υπογραμμισμένο είναι παράθεση).

Στην **επεξήγηση** από μια έννοια γενική, πάμε σε άλλη έννοια μερικής σημασίας, που επεξηγεί την πρώτη.

Π.χ. *Ο θεός της φωτιάς, Ήφαιστος, έφτιαξε την ασπίδα του Αχιλλέα.*

Άσκηση: Να υπογραμμίσεις και να ξεχωρίσεις τις παραθέσεις από τις επεξηγήσεις:

“Ο κύριος Νίκος, ο γείτονας μας, είναι ένας ξεχωριστός άνθρωπος. Η κυρα-Μαρία, η σύζυγός του, μας επισκέπτεται συχνά. Αντίθετα, ένας άλλος κάτοικος της γειτονιάς μας, ο Βρασίδας, είναι ένας τύπος αμίλητος. Ένα μόνο τον ενδιαφέρει, να μην τον ενοχλούμε με τη μπάλα μας. Γι’ αυτό κι εμείς ένα πράγμα αποφεύγαμε, να ρίξουμε τη μπάλα κοντά στο σπίτι του.”
 “ο γείτονάς μας”: παράθεση.

Μάθημα 53ο

Β΄ Ετερόπτωτοι προσδιορισμοί

α΄) Σε γενική πτώση

Τα ουσιαστικά σε γενική πτώση προσδιορίζουν άλλα ουσιαστικά που βρίσκονται σε διαφορετική πτώση και σχηματίζουν έτσι ένα ετερόπτωτο σύνολο. Οι γενικές αυτές πτώσεις ονομάζονται:

1. **γενική κτητική:** *Το σπίτι του Κώστα είναι μεγάλο.* (σημαίνει κτήμα)
2. **γενική ιδιότητας:** *Τα δέντρα του δάσους ήταν πολύ πυκνά.*
3. **γενική περιεχομένου:** *Εργάζομαι σε αποθήκη παιχνιδιών.* (δηλ. η αποθήκη περιέχει παιχνίδια)
4. **γενική διαιρετική:** *Διάβασα 30 σελίδες του βιβλίου.* (κομμάτι του βιβλίου)

5. **γενική υποκειμενική:** *Ακούστηκε το σφύριγμα του βοριά.* (δηλ. ο βοριάς σφυρίζει)

6. **γενική αντικειμενική:** *Οι στρατιώτες είναι φρουροί της πατρίδας.* (δηλ. φρουρούν την πατρίδα)

7. **γενική της αιτίας:** *Λιποθύμησε από τη θλίψη του αποχωρισμού.* (αιτία της θλίψης ο αποχωρισμός)

8. **γενική του σκοπού:** *Αγόρασα το κοστούμι του γάμου.*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: α' Η γενική υποκειμενική και η αντικειμενική προσδιορίζουν ουσιαστικά που έχουν ρηματική έννοια. Έτσι αν μετατρέψουμε αυτά τα ουσιαστικά σε ρήματα, οι γενικές μετατρέπονται σε ονομαστική αν είναι υποκειμενική ή σε αιτιατική αν είναι αντικειμενική.

β' Άλλες, δευτερεύουσες, περιπτώσεις της Γενικής.

9. **της καταγωγής:** *Ο γιος του Γιάννη.*

10. **της προέλευσης:** *Το νερό της βουνίσιας πηγής.*

11. **της εξάρτησης:** *Η σκλάβα του πασά.*

12. **του δημιουργού:** *Τα έπη του Ομήρου.*

13. **του τόπου:** *Η ναυμαχία της Σαλαμίνας.*

14. **του χρόνου:** *Ο ύπνος του μεσημεριού.*

15. **της παρομοίωσης:** *Τον κοίταξε με βλέμμα φιδιού.*

16. **της ποσότητας:** *Αγόρασα μια γαλοπούλα τεσσάρων κιλών.*

Άσκηση: Να υπογραμμίσεις τους ετερόπτωτους προσδιορισμούς σε γενική πτώση και να βρεις το είδος τους:

“τα δάκρυα της θλίψης”: γενική της αιτίας

“η φόρμα εργασίας”:

“Ο Ιωάννης ήταν ο Βαπτιστής του Ιησού”:

“ο θόρυβος της μηχανής”:

“ορισμένοι των μαθητών ήταν αδιάβαστοι”:

“μπήκαμε στο κατάστημα κινητής τηλεφωνίας”:

“τα προϊόντα της Ιταλίας είναι διαφημισμένα”:

“το σπίτι του Γιώργου”:

“το ασπράδι του αυγού”:

“το “Άξιον εστί” του Θεοδωράκη”:

“η δροσιά του δειλινού”:

“ο κιμάς είναι μισού κιλού”:

Μάθημα 54^ο

Ευθύς και πλάγιος λόγος

Ευθύς λέγεται ο λόγος μέσω του οποίου μεταδίδονται τα λόγια ενός προσώπου άμεσα. Π.χ. *-Που θα πάτε διακοπές ;*

-Στην Αίγινα.

Πλάγιος λέγεται ο λόγος μέσω του οποίου μεταδίδονται τα λόγια ενός προσώπου έμμεσα, δηλαδή όχι ακριβώς όπως τα είπε αλλά όπως μας τα μεταφέρει ένα τρίτο πρόσωπο. Π.χ. *Η Μαρία με ρώτησε που θα πάμε διακοπές. Εγώ της απάντησα ότι θα πάμε στην Αίγινα.*

Για να μετατρέψουμε τον ευθύ λογο και πλάγιο:

- α) Προσθέτουμε τα ονόματα των προσώπων του διαλόγου.
 - β) Βάζουμε συνδέσμους για να ενώσουμε τις προτάσεις.
 - γ) Χρησιμοποιούμε ρήματα όπως: *μιλώ, απαντώ, γνωρίζω, απορώ, νομίζω, λέω, διατάζω, αισθάνομαι κ.ά.*
 - δ) Αλλάζουμε το πρόσωπο από πρώτο (σε δεύτερο ή τρίτο)
- π.χ. Ευθύς λόγος : *Έχεις πολλή δουλειά ;*

Πλάγιος λόγος : *Αυτός του ρώτησε αν έχει πολλή δουλειά.*

Άλλες μεταβολές που γίνονται κατά τη μετατροπή του λόγου από ευθύ σε πλάγιο είναι:

1. Οι κύριες προτάσεις κρίσεως μετατρέπονται σε δευτερεύουσες ειδικές προτάσεις. Π.χ. *Θυμάμαι τις μέρες εκείνες.* (ε. λόγος). *Λέει ότι θυμάται τις μέρες εκείνες.* (πλ. λ.)
2. Οι κύριες προτάσεις επιθυμίας μετατρέπονται σε βουλητικές προτάσεις. Π.χ. *Φύγε αμέσως από εδώ.* (ε. λ.) *Τον διέταξε να φύγει από εκεί.* (πλ. λ.)
3. Οι κύριες ερωτηματικές προτάσεις μετατρέπονται σε δευτερεύουσες πλάγιες ερωτηματικές. Π.χ. *Γιατί δεν διάβασες;* (ε. λ.) *Τον ρώτησε γιατί δε διάβασε.* (πλ. λ.)
4. Οι δευτερεύουσες προτάσεις παραμένουν δευτερεύουσες του ίδιου είδους και στον πλάγιο λόγο.

5. Όταν ο ευθύς λόγος μετατρέπεται σε πλάγιο, συχνά αλλάζουν η έγκλιση, ο χρόνος και το πρόσωπο του ρήματος της πρότασης. Ακόμα μπορεί να αλλάξει η αντωνυμία καθώς και τα τοπικά ή χρονικά επιρρήματα που πιθανώς υπάρχουν. Π.χ. *Τώρα εγώ δε θέλω, όπως χθες δεν ήθελε αυτός.* (ε. λ.) Έλεγε εκείνος ότι τότε αυτός δεν ήθελε, όπως την προηγούμενη μέρα δεν ήθελε εκείνος. (πλ. λ.)

Άσκηση: Μετάτρεψε το διάλογο του Καραγκιόζη από τον ευθύ στον πλάγιο λόγο:

Καρ.: Γεια σου Χατζηβάτη! Τί κάνεις;

Χατζ.: Είμαι καλά Καραγκιόζη. Για σένα έρχομαι. Σε ψάχνω παντού.

Καρ. Γιατί με ψάχνεις;

Χατζ.: Σε θέλει ο πολυχρονεμένος μας Πασάς, να σου αναθέσει μια σοβαρή εργασία.

Καρ.: Θα έρθω μαζί σου να δούμε τι με θέλει, όμως περίμενε να φορέσω πρώτα την ακριβή μου βελάδα!

Πλάγιος λόγος: Ο Καραγκιόζης είπε γεια στον Χατζηβάτη και τον ρώτησε τι κάνει. Εκείνος του απάντησε.....

Κεφάλαιο 5ο

Τα σχήματα λόγου – λογοτεχνία

Μάθημα 55°

Σχήματα λόγου 1. Η κανονική θέση των όρων στην πρόταση

Οι όροι της πρότασης ακολουθούν κανονικά τα εξής πρότυπα :

- α) **Y-P** (όπου το ρήμα είναι αμετάβατο)
- β) **Y-P-K** (όπου το ρήμα είναι συνδετικό)
- γ) **Y-P-A** (όπου το ρήμα είναι μονόπτωτο)
- δ) **Y-P-A-A** (όπου το ρήμα είναι δίπτωτο)
- ε) **Y-P-A-K** (όπου εκτός του αντικειμένου υπάρχει επιρρηματ. κατηγορούμενο),

Παραδείγματα:

- α) *Ο Νίκος τρέχει.* (YP)
- β) *Ο Βασίλης είναι μαθητής.* (YPK)
- γ) *Ο Κώστας έκοψε το ψωμί.* (YPA)
- δ) *Ο Κώστας μας μοίρασε το ψωμί.* (YPAΑ) και
- ε) *Ο Κώστας έκοψε το ψωμί φέτες.* (YPAK)

Στην κανονική θέση των όρων της πρότασης υπάχουν και οι προσδιορισμοί που βρίσκονται δίπλα στον όρο που προσδιορίζουν.

Μάθημα 56°

2. Αποκλίσεις από την κανονική θέση των όρων της πρότασης (Σχήματα λόγου). Α΄

Τα σχήματα αυτά προέρχονται από αλλαγή της κανονικής σειράς των λέξεων μέσα στο λόγο. Τα σχήματα αυτά τα συναντούμε κυρίως σε λογοτεχνικά κείμενα.

1. **Το υπέρβατο**: Π.χ. α) *Πήρε η αλεπού το σιτάρι η πονηρή.*
β) *Το γαλανό της θάλασσας το κύμα.*

Από τα παραδείγματα αυτά: στο α΄ οι λέξεις: η πονηρή και αλεπού που έπρεπε να πάνε μαζί, χωρίστηκαν από τη λέξη σιτάρι ενώ στο β΄ οι λέξεις: το γαλανό και (το) κύμα, που έπρεπε να είναι μαζί χωρίστηκαν από τη λέξη: *της θάλασσας*.
Συμπέρασμα: Το σχήμα που δημιουργείται, όταν ανάμεσα σε δυο λέξεις, που έχουν στενή λογική και συντακτική σχέση, μεταξύ τους, παρεμβάλλονται μία ή περισσότερες λέξεις, λέγεται **υπερβατό**.

2. **Το πρωθύστερο**: Π.χ. α) *Ξεντύθη ο νιος, ξεζώστηκε και στο πηγάδι μπήκε.* β) *Χτενίστηκε, ελούστηκε και στο σεργιάνι βγήκε.*
Βλέπουμε ότι στα παραδείγματα αυτά άλλαξε η χρονική σειρά των ρημάτων.

Συμπέρασμα: Το σχήμα κατά το οποίο τοποθετείται στη σειρά του λόγου πρώτα εκείνο που χρονολογικά και λογικά είναι δεύτερο, λέγεται **πρωθύστερο**.

Μάθημα 57^ο

Σχήματα λόγου Β΄

3. **Το χιαστό σχήμα.** Σ' αυτή την περίπτωση οι θέσεις των όρων που έρχονται σε αντιστοιχία βρίσκονται σε σχήμα Χ. Για τον λόγο αυτό το σχήμα λέγεται χιαστό.

Π.χ. Μέρα και νύχτα περπατεί, νύχτα και μέρα λέει. Όταν σε βλέπω, χαίρομαι, λυπούμαι όταν σε χάσω (εδώ δείχνει και αντίθεση).

Το χιαστό σχήμα:

α) Μέρα-νύχτα
νύχτα-μέρα

β) Όταν σε βλέπω χαίρομαι
λυπούμαι όταν σε χάσω

4. **Το σχήμα του κύκλου.** Το σχήμα του κύκλου το έχουμε όταν μια πρόταση ή περίοδος αρχίζει και τελειώνει με την ίδια λέξη. Π.χ. Μοναχή το δρόμο επήρες, εξανάρθες μοναχή.

5. **Η παρήχηση (ή ετυμολογικό σχήμα)**

Το σχήμα αυτό δημιουργείται όταν λέξεις ομόηχες, συνήθως συγγενικές (ετυμολογικά απ' την ίδια οικογένεια λέξεων), αλλά και απλές λέξεις που ακούγονται σαν ηχητικά συγγενικές τοποθετούνται η μία κοντά στην άλλη. Π.χ. Τραγούδι τραγουδήστε μου, χιλιοτραγουδισμένο. Πήραν την Πόλη, πήραν την, πήραν τη Σαλονίκη.

6. **Το ομοιοτέλεuto ή ομοιοκατάληκτο (ομοιοκαταληξία)**

Στο σχήμα αυτό διαδοχικοί στίχοι τελειώνουν με λέξεις που έχουν την ίδια κατάληξη. Π.χ. Τον πύργο πύργο πάει
και γυροβολάει.

Η ομοιοκαταληξία μπορεί να είναι ζευγαρωτή όταν έχουν ίδιες καταλήξεις ο 1^{ος} με το 2^ο στίχο (και ο 3^{ος} με τον 4^ο), πλεκτή (1^{ος} με 3^ο και 2^{ος} με 4^ο) ή σταυρωτή (1^{ος} με 4^ο και 2^{ος} με 3^ο).

Μάθημα 58°

Τα σχήματα λόγου Γ΄

7. Το ασύνδετο σχήμα. Ασύνδετο σχήμα έχουμε όταν παραθέτουμε όμοιους όρους ή όμοιες προτάσεις χωρίς να βάζουμε ανάμεσά τους τους συνδέσμους που χρειάζονται, παρά μόνο κόμματα. Π.χ. Μας κέρασαν μήλα, καρύδια, σύκα, σταφύλια, οτιδήποτε μπορείς να σκεφτείς. Το τουφέκι ανάβει, αστράφτει, βροντά, χτυπά.

8. Το πολυσύνδετο σχήμα. Το πολυσύνδετο σχήμα είναι το αντίθετο του ασύνδετου. Σ' αυτό περισσότεροι από δύο όμοιοι όροι ή όμοιες προτάσεις συνδέονται με συμπλεκτικούς ή διαχωριστικούς συνδέσμους. Π.χ. Δεν έβλεπαν μήτε το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο, μήτε τη λίμνη, μήτε τη γη, μήτε τον ουρανό. Οι κλέφτες επροσκύνησαν κι έγιναν ραγιάδες, κι άλλοι φυλάνε πρόβατα κι άλλοι φυλάγουν γίδια.

9. Το σχήμα κατά το νοούμενο. Εδώ η σύνταξη δεν ακολουθεί το γραμματικό τύπο των λέξεων αλλά το νόημα. Έτσι μπορεί ρήμα στον πληθυντικό να έχει υποκείμενο στον ενικό. Π.χ. Ο κόσμος κτίζουν εκκλησιές.

10. Το σχήμα συμφύσεως. Η σύμφρυση δημιουργείται με την ανάμειξη δύο συντάξεων. Π.χ. Ο Πέτρος με τον Παύλο παίζουν μπάλα. Αυτό προήλθε από δυο άλλους συντακτικούς τρόπους: Ο Πέτρος και ο Παύλος παίζουν μπάλα. ή Ο Πέτρος παίζει μπάλα με τον Παύλο.

11. Η έμφαση. Συγγενικό σχήμα με το πολυσύνδετο είναι η έμφαση, μόνο που στην περίπτωση αυτή επιτείνεται η σημασία αυτού που εννοείται στην πρόταση. Π.χ. Θέλει και την πίτα ολάκερη και το σκύλο χορτάτο.

Μάθημα 59^ο

Τα σχήματα λόγου Δ΄

12. **Υπερβολή:** Παράδειγμα: *Σαν δυο βουνά ειν' οι πλάτες του, σαν κάστρο η κεφαλή του.*

Με το λεκτικό αυτό τρόπο λέμε κάτι που ξεπερνάει το πραγματικό και το συνηθισμένο, για να προκαλέσουμε μια ισχυρή εντύπωση.

13. **Παρομοίωση:** Π.χ. *Ο Αχιλλέας όρμησε στη μάχη σα λιοντάρι.*

Παρομοίωση έχουμε όταν, για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος ή μιας ιδέας, το συσχετίζουμε με κάτι άλλο γνωστό, που έχει την ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό. Στην παρομοίωση υπάρχουν δύο όροι: ο πρώτος, ο οποίος συγκρίνεται και ο δεύτερος, προς τον οποίο γίνεται η σύγκριση. Η σύγκριση στην παρομοίωση γίνεται με παρομοιαστικές λέξεις σαν, καθώς, όπως, λες.

14. **Προσωποποίηση:** Π.χ. *Τ'αηδόνι καλημέρισε χαρούμενα την αυγή. (α΄) Κλαίνε τα δέντρα, κλαίνε τα βουνά. (β΄)*

Με την προσωποποίηση αποδίδουμε ανθρώπινες ιδιότητες σε έμψυχα, όπως στο α΄ παράδειγμα, ή σε άψυχα (παραδ. β΄) ή ακόμα σε αφηρημένες έννοιες ή ιδέες (π.χ. *Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη, περπατώντας η δόξα μονάχη....*).

15. **Μεταφορά:** Στο σχήμα αυτό η σημασία μιας λέξεως επεκτείνεται, μεταφέρεται, αναλογικά σε άλλες συγγενικές λέξεις, που συμβαίνει να έχουν κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα μ' αυτήν. Π.χ. *Φύλλο συκιάς φύλλο χαρτιού ... φύλλο χαλκού.* Είναι σαφές πως μόνο στην πρώτη περίπτωση έχουμε κυριολεξία. *Πέτρινη εκκλησία* (κυριολ.) ... *πέτρινη καρδιά* (μεταφορά). Η μεταφορά αυτή μπορεί να γίνεται:

α΄ από έμψυχα σε άψυχα. Π.χ. *Από την κοιλιά του ηφαιστείου ξεχύθηκε η καυτή λάβα.*

β΄ από έμψυχα σε έμψυχα. Π.χ. *Είναι κι ο Γιώργος μια αλεπού!*

γ΄ από άψυχα σε έμψυχα. Π.χ. *Ο Βασίλης έχει χρυσή καρδιά.*

δ΄ από ενέργεια σε άλλη ενέργεια. Π.χ. *Όσα φέρνει ο χρόνος.*

Μάθημα 60ο

Τα σχήματα λόγου Δ΄

16. **Αντίφραση.** Κατά την αντίφραση μια λέξη ή φράση παίρνει τη θέση κάποιας άλλης που έχει παρόμοια ή αντίθετη σημασία. Η αντίφραση παρουσιάζεται με τρεις τρόπους:

Α΄ Λιτότητα. Σ' αυτήν αντί για μια λέξη χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση. Π.χ. *Ο μισθός του δεν ήταν λίγος.* (ενν. *ήταν πολύς*)

Β΄ Ειρωνία. Σ' αυτή χρησιμοποιείται με προσποίηση λέξη ή φράση που έχει τελείως διαφορετική και αντίθετη σημασία από την πραγματική της. Π.χ. *Μπράβο! Πολύ ωραία τα κατάφερες!* (μετά από μια ζημιά)

Γ΄ Ευφημισμός. Εδώ χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με καλή σημασία αντί για άλλες που έχουν κακή σημασία. Ο ευφημισμός οφείλεται κυρίως σε φόβο ή ευλάβεια. Π.χ. *Εύξεινος πόντος* αντί για *Άξενος Πόντος*. *Ειρηνικός ωκεανός* αντί για *Αγριεμένος ωκεανός*, κ.α.

17. **Αλληγορία.** Η αλληγορία είναι μια μεταφορική έκφραση ή ολόκληρο κείμενο, που κρύβει νοήματα διαφορετικά από εκείνα που φανερώνουν οι λέξεις της. Π.χ. *Ένας αητός περήφανος, ένας αητός λεβέντης ... δεν πάει στα κατώμερα να καλοξεχειμάσει μον' μένει πάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια.* (ενν. οι Κλέφτες επί Τουρκοκρατίας)

Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		
Μάθημα		